TRADICIJSKA DUHOVNOST CETINSKE KRAJINE

Perić, Tea

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:055437

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of Faculty of humanities and social sciences

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

TEA PERIĆ

TRADICIJSKA DUHOVNOST U CETINSKOJ KRAJINI

DIPLOMSKI RAD

SPLIT, 2017.

Odsjek za *Hrvatski jezik i književnost*

Hrvatski jezik i književnost

Kolegij: *Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu*

TRADICIJSKA DUHOVNOST U CETINSKOJ KRAJINI

Studentica: **Mentor:**

Tea Perić **prof. dr. sc. Marko Dragić**

Split, 2017. godine

Diplomski je rad obranjen _____ u Splitu pred povjerenstvom:

_____

_____

_____

SADRŽAJ

1. Uvod ... 6
2. Badnjak ... 9
3. Božić ... 11
4. Veliki tjedan ... 14
5. Sveti Ante ... 17
6. Sveti Ivan Krstitelj ... 18
7. Velika Gospa – Gospa Sinjska ... 19
8. Sinjska alka – Legenda o Sinjskoj Gospi ... 23
9. Mačkare ... 28
10. Nekadašnji život ... 30
10.1. Ženidba ... 31
10.2. Trudnoća i dojenje ... 34
10.3. Hrana i poslovi ... 36
11. Stare pjesme ... 38
12. Anegdote ... 41
13. Izreke ... 42
14. Zagonetke ... 43
14. Rječnik ... 46
15. Zaključak ... 59
Izvori ... 60
Vlastiti zapisi ... 60
Popis kazivača: ... 60
Literatura ... 60
Sažetak ... 63
Summary ... 64

Mojim bakama i djedovima koji su mi odmalena ukorijenili ljubav prema tradiciji.

Mojim roditeljima koji su zaslužni za ono što sam ja danas.

1. Uvod

Cetinska krajina je smještena u središnjoj Dalmaciji, dijelu koji se naziva Dalmatinska zagora. Obuhvaća širu okolicu Sinjskog polja, a okružena je trima planinama: Dinarom, Kamešnicom i Svilajom. Cetinsku krajinu sačinjavaju tri grada – Sinj (koji je ujedno i središte), Trilj i Vrlika te općine Hrvace, Otok i Dicmo. Granice krajine se poklapaju s granicama bivše općine Sinj, a one obuhvaćaju preko 1000 km kvadratnih površine.[1]

Ime Cetinske krajine ne potječe izravno od imena rijeke Cetine već od hrvatske srednjovjekovne županije, odnosno knežije Cetine koju još u 10. st. bilježi bizantski car - pisac Konstantin Porfirogenet. Navedeno ime ravnopravno nose i rijeka i kraj.[2]

1. Fotografija: Izvor Cetine[3]

[1] Borković, Velimir, *Cetina – između Svilaje i Kamešnice*. Ogranak Matice Hrvatske u Sinju i Pokret prijatelja prirode „Lijepa Naša“ – Ogranak Sinj: Sinj, 1995., str. 5.
[2] https://hr.wikipedia.org/wiki/Cetinska_krajina, pristupljeno 3. 9. 2017 .
[3] Fotografirao Ilija Veselica.

Pod Cetinskom krajinom podrazumijeva se područje oko gornjega i srednjega toka rijeke Cetine, od izvora do ulaza u kanjon ispod Trilja. Iako okružena planinskim lancima koji su od pamtivijeka pružali stanovništvu doline prirodnu zaštitu, taj je kraj imao vrlo burnu povijest i uvijek igrao značajnu ulogu i u širim prostorima dijela naše domovine. Cetinska je krajina bila naseljena još u prethistorijsko doba, možda još u mezolitiku, a u neolitiku svakako. Utvrđeno je postojanje posebne cetinske kulture ranoga i srednjega brončanog doba. Međutim, tko su bili najstariji stanovnici Cetinske krajine, nije još sa sigurnošću utvrđeno.[4]

Središte Cetinske krajine je grad Sinj. Sinj administrativno pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji. Ukupna površina je 194,27 km2. Prema posljednjem popisu stanovništva provedenom 2011. godine Sinj s užom okolicom ima 24 832 stanovnika, dok u samom gradu živi 11 448 stanovnika. Arheološki pronalasci svjedoče o naseljenosti cetinskoga područja još iz prapovijesnih razdoblja. Brojni nalazi od kraja bakrenog do sredine brončanog doba pripisuju se tzv. cetinskoj kulturi. U brončanom dobu se javljaju i starosjedioci na ovim prostorima, pripadnici ilirskog plemena Delmata koji svoj razvoj nastavljaju sve do dolaska Rimljana. Delmati su se dugo suprotstavljali rimskoj vlasti, no mnogobrojni ustanci su ugušeni u krvi. Nakon pada Rimskoga Carstva, učestale su barbarske provale. Početkom 7. stoljeća, iz Bijele Hrvatske (područje oko Visle u Poljskoj), dolaze Hrvati i naseljavaju se na područje Dalmacije. Arheološki nalazi 7. - 9. stoljeća svjedoče i o primanju kršćanstva franačkim posredstvom. Formiraju se prve državne tvorevine, hrvatske kneževine, a kasnije i kraljevina, kada je Sinj kao utvrđeni grad, bio sjedište Cetinske županije. Jačanjem knezova formira se Cetinsko kneštvo koje pripada knezovima Šubićima, a od 1345. Nelipićima. Knez Ivan Nelipić poziva u Cetinu (grad pod sinjskom tvrđavom) franjevce Bosanske vikarije, koji grade crkvu i samostan sv. Marije kojeg su Turci 1492. opljačkali i zapalili. Sinj tako 1513. pada u turske ruke, sve do 1686. kad dospijeva pod mletačku vlast. Turci i dalje nastoje ponovno osvojiti Sinj. 1715. odigrala se najvažnija bitka, kada je 700 sinjskih branitelja odbilo napad više desetaka tisuća Turaka. Uznemirena turska vojska, oslabljena gladu i pojavom srdobolje, napušta Cetinsku krajinu. Pod upravom mletačkog providura Sinj ostaje sve 1797. kada pada pod austrijsku vlast (do 1918.), a u međuvremenu kratko i francusku. Nakon Kraljevine SHS, a zatim i Kraljevine Jugoslavije,

[4] *Povijest Sinja i Cetinske krajine* http://free-st.htnet.hr/Sinj/povijestsinja.html, pristupljeno 4. 9. 2017.

NDH, talijanske okupacije, komunističke Jugoslavije, Sinj konačno pripada samostalnoj i suverenoj Republici Hrvatskoj.[5]

Usmena je književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti. Hrvatska usmena književnost, stoljećima i milenijumima pamćena, pripovijedana, bila u izvedbi, brušena i prenošena hrvatskim jezikom, ima najveće zasluge za očuvanje hrvatskoga nacionalnoga i vjerskoga identiteta. Hrvatska tradicijska kultura i književnost svjedoče četrnaeststoljetnu ukorijenjenost Hrvata u europskoj kulturi i civilizaciji.[6]

Vrijednost usmene riječi je zaista neprocjenjiva. Čuvana stoljećima, naraštajima i generacijama, svjedoči nam o životu naših predaka te pruža pogled u prošlost na kojoj počiva naša i sadašnjost i budućnost. Kazivači koji su sudjelovali u ovom terenskom istraživanju te ispričali dio svoje prošlosti, svjedoče o veličini i važnosti tradicije te potrebi njenog očuvanja. Materijal za rad izvorno je zapisan i kao takav se navodi u ovom radu.

Posebna pažnja tijekom istraživanja na terenu pridana je duhovnosti u običajima naših predaka. Veliki dio nematerijalne Hrvatske kulturne baštine oslanja se na kršćansku tradiciju. Stoga nije neobično što su mnogi običaji stvoreni na temelju proslave blagdana; protkani blagoslovom, postom, hodočašćima, molitvom, duhovnim pjesmama itd. Stari običaji, danas možda gotovo zaboravljeni, gledani s podsmijehom novih generacija i nostalgijom onih koji su ih živjeli i proživjeli, ili još uvijek prisutni kod onih koji se svoje tradicije ne odriču tako lako; kako bilo, oni postoje. Bilo da su isti kao desetljećima prije, ili nešto moderniji, bilo da su samo jedno sjećanje, samo jedna priča, usmena predaja što je pričaju oni koji su živjeli u nekom potpuno drugom vremenu. Lijepo je povremeno se sjetiti kako se svijet odvijao prije, kako je sve bilo jednim dijelom nevinije, jednostavnije, a drugim dijelom teško po one što se običajima nisu voljeli pokoravati. Običaji naših majki i baka, očeva i djedova, svi su oni ostali ukorijenjeni duboko u njima i zanimljiv je način na koji nam ih pokušavaju prenijeti, govoreći o njima, učeći nas još od malena nekim dragocjenijim vrijednostima od novca i materijalnih stvari, usađujući u nama osjećaj pripadnosti vlastitom kraju, vlastitoj zemlji i narodu.

[5] http://www.visitsinj.com/hr/povijest/20/povijest, pristupljeno 4. 9. 2017.
[6] Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 8., 13.

2. Badnjak

Badnjak (Badnji dan, Badnjica, Bonji dan) dan je uoči Božića, a u katoličkom kalendaru je i dan Adama i Eve. Badnjak svoj naziv baštini od starocrkvenoslavenskoga glagola bъdeti – "bdjeti", ili od pridjeva badar i od toga izvedenoga glagola razbadriti se – "razbuditi se, biti budan". To tumačenje afirmira i romanski naziv vigilia – bdijenje, "noćno stražarenje". Naziv vilija, vilija Božja zadržao se i kod Hrvata po sjevernom Jadranu, a kod nekih kajkavaca Božićno navečerje naziv je za Badnjak.[7]

Po običajima kršćanske tradicije Badnjak se ističe kao najbogatiji i jedan od najraznovrsnijih dana u tradicijskom, folklornom smislu. Mnoštvo je običaja vezano za Badnjak kao npr; unošenje badnjaka; škropljenje svetom vodom: kuća, štala, njiva, maslinika, groblja; posipanje žita po kući; ukrašavanje bora i božićnih jaslica; poštivanje badnjeg posta i badnje večere te večernje molitve; pjevanje božićnih pjesama; čekanje ponoćke; badnji ophodi, zdravice i čestitanja.[8]

U hrvatskoj su tradicijskoj kulturi dvije vrste badnjaka. Prvu vrstu predstavljaju lisnate grane cera ili ljeskove grane do dva metra duljine sa što više resa. Ti badnjaci stavljani su nad vrata, pod strehu ili na krov kuće i imaju estetski karakter. Drugu vrstu čine tri komada drveta, od kojih je najdulje dužine metar do dva i debljine trideset do pedeset centimetara, koji su se nekoć ritualno uvečer unosili u domove i palili na ognjištima. Obred unošenja pratili su: tradicionalni katolički pozdrav; čestitanja; posipanja žitom (pokatkad i slamom); polijevanje vinom; molitve, posebice, preporuke. U nekim krajevima održavali su se ophodi vezani uz badnjake.[9]

U Dalmaciji i Istri najčešće se uzimao panj masline ili česmine, a u Lici, Slavoniji te Bosni i Hercegovini drvo cera ili hrasta. Cer i hrast su dugovječna drva i simboliziraju Božju

[7] Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229. – 230.
[8] Isto, str. 229. – 230.
[9] Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu br. 1 (1-196), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008, str. 67.

vječnost. Badnjaci su mogli biti i od graba, bukve, javora, bora, smreke, smokve, trešnje itd. Najčešće se pale tri badnjaka, ponegdje jedan, rjeđe dva, a na jugu Dalmacije onoliko koliko je muških glava u kući.[10]

Kuće se kite zelenilom, najčešće bršljanom i lovorom koji bi se stavljao i na grobove, u štale, na njive kao zaštita od demonskih sila i prirodnih nepogoda.[11]

U kršćanskoj tradicijskoj kulturi bršljan je simbolički usko povezan sa smrću, odnosno besmrtnošću. To je zimzelena biljka koja je simbol vjernosti, vječnosti i privrženosti. Bršljan je u hrvatskoj duhovnosti sveta biljka jer se Isus rodio u štalici koja je bila obrasla bršljanom.[12]

Škropljenje blagoslovljenom vodom važan je dio badnjih običaja. Ono je prvi sakramental kojemu se davala najveća zaštitna uloga protiv demonskih sila. Škropili bi se ukućani, domovi, štale, stoka, njive, voćnjaci, maslinici i drugo. To je obred koji postoji još od davnina i prisutan je u mnogim religijama. Vjerovalo se da se škropljenjem ozdravljuju bolesni, da zemlja postaje plodnija te da ona drži Sotonu daleko od djece. [13]

U Radošiću kod Sinja domaćin bi uzeo posudicu s blagoslovljenom vodom i poškropio svu kuću, oko kuće, u štali: ovce, konje, goveda, neprestano moleći Vjerovanje.[14]

„Na Badnjak bi mater spremala bakalar, mi dica bi kitili borić. Navečer bi ćaća donio u kuću slame i prostrijo po podu dok bi mi molili Očenaš, a onda bi tri brata unosili po badnjak (drvo s urizanin križen) i dok bi ulazili govorili bi: „Dobro van došla Badnja večer i Sveto Porođenje!“, a mi bi na to uzvraćali: „I s tobon zajedno!“, pa bi te badnjake dali babi, ona bi dva naložila, a treći ostavila za Novu Godinu. Onda bi uzela triščicu, pripalila je na šporetu i odnila ćaći, a on bi s njon upalio božićnu sviću koja je bila utaknuta u posudu sa

[10] Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 229.
[11] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 139.
[12] Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No, 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 423.
[13] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 139.
[14] Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No, 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 423.

žiton. Onda bi večerali, pa bi iza ćaća prvi nazdravio s vinon iz drvene bukare, pa bi ta bukara okružila stol i svi bi nazdravili i otpili po gutljaj vina. Ćaća bi onda umočio kruv u to vino i sa njin ugasio sviću dok bi mi svi molili i onda govorili: „Rodi žito, rodi vino", pa kad se svića ugasi reklo bi se na koga prvog ode dim taj će prvi umrit. Poslin večere mi bi se dica valjali po slami i pivali božićne pisme, pa se spremali za ponoćku. Na dan Svetog Ivana domaćica bi iznosila slamu iz kuće koja je unesena na Badnju večer. Tad se skuplja i pepeo s ognjišta jer se virovalo da je svet i da štiti od zla."[15]

Božićnoj slami pridaju se apotropejske karakteristike. Ona se iz kuće iznosi treći dan Božića ili na Sv. tri kralja (6. siječnja) te se stavlja po granama voćki, maslina, ili se njome obavijaju ta stabla vjerujući da će tako biti sačuvana od bolesti i da će urod biti obilat. Stavljanje slame na stolice na kojima ukućani na Badnju večer sjede na mjesta gdje kokoši nesu ima apotropejski i panspermijski karakter. Ugljen, pepeo i ne dogorjeli badnjak, na blagdan Sv. tri kralja, iznose se i ostavljaju u vinogradu, voćnjaku, masliniku i sl. te služe kao zaštita od nevremena i za uspješniji rod.[16]

3. Božić

Kroz priče s kazivačima, da se zaključiti da su u sjećanjima na djetinjstvo i običaje najupečatljiviji ostali oni božićni. Što nije iznenađujuće, ako se uzme u obzir da malo dijete pamti ono što mu je izazivalo najveću radost i što mu je bilo najdraže. Blagdan koja djeca i danas najviše vole jest Božić.

Naša vjera nas uči da je Božić blagdan mira na zemlji. U seljačkoj tradiciji to je doista bio dan mirovanja i spokoja. Taj dan su se sve obaveze i poslovi ostavljali sa strane, a ljudi bi se taj dan posvetili obitelji te bi odmarali i obilno jeli. Božić je dugo vremena označavao početak godine. Ljudima je bilo vrlo važno kako će taj dan proteći jer su vjerovali kako provedu taj dan, da će takav biti i ostatak godine. Na taj u se način magijski elementi uklopili u božićni ugođaj.[17]

[15] Kazivačica: Nediljka Perić, rođena Klarić 1953.
[16] Marko Dragić, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi,* Croatica et Slavica Iadertina Vol. 3 No. 3, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2008., str. 372.
[17] Rihtman-Auguštin, Dunja, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995. str. 119.

Božićni ugođaj stvarali su međuljudski obiteljski i susjedski odnosi koji su se posebno njegovali kroz običaje. Naši stari držali su bolje do prijateljskih, susjedskih i rodbinskih veza nego što se to čini danas. Naročito se poštivalo starije i nemoćne kojima se uvijek išlo ususret čestitati.

„Dobro vam doša Božić i Sveto porođenje. – I s tobon zajedno!" tako bi na Božić svin susjedin po selu išli čestitat. Iz udaljenijih sela dolazilo se na konjiman ili pješce. Neki su iz kuće polazili već u jedan sat, ostajali na dvi il tri mise, a kući se vraćali tek u šest sati. Poslije božićnog ručka stariji ljudi bi uzeli bukare i nazdravljali u krug, skupili se na jednom mjestu, pivali i razgovarali, a mladež bi se skupila oko gumna, igrala kolo i pivala. Nakon večere i ručka, gasila bi se svića vinom iz bukare i tako za Staru i Novu Godinu. Nije bilo darova ki danas. Ako bi bilo šta cukra za dicu ili koji oraj ili voće to bi davali. Velika je pogača morala uvik bit. Svi bi se potrudili da taj dan bude najviše za jist. Molilo se Boga i pivalo U sve vrime godišća. To je uvik bio najveći blagdan uz Uskrs, a dici najdraži jer su mogli stat duže budni."[18]

Darivanje nije bio najvažniji božićni običaj, nego paljenje svijeće. Svijeća je simbolizirala početak i kraj. Sa svijećom je počinjao Advent i završavao Božić. Najvažniji ritual bio je paljenje i gašenje svijeće uz molitvu.

Ako bi se svijeća ugasila nakon prve kaplje, to je značilo da će starješina kuće brzo umrijeti; ako bi trebalo kapnuti nekoliko kapi vina, uslijedilo bi veliko veselje jer je to bio znak da će domaćin dugo živjeti.[19]

Božić u narodu označava početak nove godine. Božiću se raduju i mladi i stari, i bogati i siromašni. Nakon polnoćke, rodbina, susjedi i prijatelji se božićaju ili mirobože. Za obiteljskim ručkom pale se božićne svijeće koje su postavljene u pšenicu posijanu u zdjelu na dan sv. Lucije. Tradicionalna je hrvatska katolička čestitka „Na dobro vam došo Božić, Sveto porođenje Isusovo!", a odgovara se „I s tobom Bog dao zajedno!". Darivanje je, također, stara narodna tradicija. U minulim je vremenima najčešći dar bio crvena jabuka. Za Božić se novcem, odjećom, obućom, ogrjevom, hranom darivaju siromašni, bolesni, nemoćni i

[18] Kazivačica: Nediljka Perić, rođena Klarić 1953.
[19] Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 229-264.

uopće oni kojima je pomoć potrebna. Taj se dar naziva božićnica. Na taj su se dan ukućani prisjećali svojih najmilijih koji nisu među njima pa bi se radi toga isplakali.[20]

U kućama koje su neposredno vremena prije izgubile svoje članove, ne bi se ukrašavala jelka, niti stavljale jaslice. To je bio znak tugovanja za pokojnikom.

Zato su se jaslice i božićni bor ukrašavali u svim ostalim domovima. Jaslice svojom jednostavnošću približavaju vjernicima sam događaj Božića. Od 17. stoljeća u srednjoeuropskim crkvama su se počele izrađivati jaslice, a u kućnoj su izradi prisutne dvjestotinjak godina. Za Božić su karakteristične i blagdanske pjesme kojima ljudi izražavaju svoju radost zbog rođenja Isusa Krista. Značajke božićnih lirskih pjesama su: emocionalnost, simboličnost, slikovitost i konkretnost. U svim je božićnim pjesmama iznimno snažan lirski efekt. [21]

Najpoznatija božićna pjesma u Cetinskoj krajini pjeva se i danas. Ime joj je *U se vrime godišća.* Ispjevala ju je kazivačica Mara Perić:

U se vrime godišća,
mir se svitu navišća,
porođenjem Ditića,
od Divice Marije,
porođenjem Ditića,
od Divice Marije.

Od prečiste Divice,
i nebeske kraljice,
anđeoske cesarice,
svete Dive Marije,
anđeoske cesarice,
svete Dive Marije.

Diva sina porodi,
đavlu silu svu slomi,

[20] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 142.
[21] Isto, str. 142. -143.

a kršćane oslobodi,
sveta Diva Marija,
a kršćane oslobodi,
sveta Diva Marija.

Slavu višnju vidiše,
ter se vele čudiše,
Bogu se pokloniše,
svetom Divom Marijom,
Bogu se pokloniše,
svetom Divom Marijom.

Tebe Isuse hvalimo,
Sveto Trojstvo slavimo,
majku tvoju častimo,
svetu Divu Mariju,
majku tvoju častimo,
svetu Divu Mariju.

4. Veliki tjedan

Veliki tjedan obilježava tjedan najuzvišenije pripreme za najveći kršćanski blagdan. To je tjedan skrušenosti, poniznosti, posta, molitve, odricanja i promišljanja. Naspram veselog Adventa, kao pripreme za Božić, kojeg se djeca rado prisjećaju, priprema za Uskrs ostaje u nešto tmurnijem sjećanju.

„Za vrime korizme bilo bi za nas dicu malo žalosno u selu. Ne bi se smili ni puno igrat, ni pivat. Svaku večer molila bi se ružarija, i to žalosna otajstva. Na Cvitnicu bi se umivali u ljubičicama. Na Cvjetnu nedjilju ili Cvitnicu nosi se cviće. Obično su to grančice masline, a uz njih i grančice drijena, jele, lijeske, bršljana, palme i drugoga zelenila. U nas postoji običaj umivanja na ovaj dan (negdi i na Veliku subotu) cvićem, uglavnom ljubičicama i

biljem. Običaj je u nekim mistima da se levandin s cvićem uoči Cvitnice ostavi na otvorenom, tj. vanka, kako bi se najprije umili anđeli, a tek onda ukućani.“[22]

Cvjetnica je kršćanska svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. Na taj dan se slavi Isusov trijumfalni ulazak u Jeruzalem u dane prije Pashe. Narod je dočekao Isusa mašući palminim i maslinovim grančicama. U spomen na to, na Cvjetnicu se obavljaju procesije s blagoslovljenim palminim i maslinovim grančicama. Za vrijeme svete mise čita se izvještaj o Isusovoj muci. Mladi se to jutro umivaju izvorskom vodom u koju se dan ranije stavljalo tek ubrano cvijeće ljubičice, jagorčevine, bršljana, drijenka ili drugog proljetnog cvijeća (ovisno o mjestu).[23]

Najposniji i najskrušeniji dani zasigurno su Veliki četvrtak, petak i subota. Uz apsolutnu tišinu koja vlada kroz selo i polje koje se ne obrađuje za te dane, prokida se glas molitve krunice te čitanja Gospinog plača.

„Na Veliki četvrtak iđe se na križni put, sprema se zelje i meso. Na Veliki petak ljubi se križ i čita se Muka. To je uvik mučan dan, nije se smilo veselit i pivat nikad. Onda dođe Velika subota i pripreme za Uskrs. U kući baba pravi posvećanice, mater sarme i kolače, ćaća priprema šunke i mesa za sutrašnji ručak. Navečer, na misu u crkvu bi nosili blagoslovit jaja koja bi ujutro i jili za doručak. Mi, dica, piturali bi jaja. Najbolja su ona skuvana u ljuski od kapule. Ujutro na Uskrs baba bi skuvala pirmiča na mliku, pa bi nas poslala odnit malo po selu ko je sam od baba i didova. Na stol stavimo kuvanu šunku, blagoslovljena jaja, posvećanicu i pirmič, pomolimo se i navalimo ko gladne uši. Onda iđemo u crkvu, pivamo uskrsne pisme, cili dan jidemo i s drugon dicon iz sela se tuckamo s jajima. Onaj čije jaje ostane cilo je pobjednik do sljedećeg Uskrsa.[24]

Dan Isusove posljednje večere je Veliki ili Sveti četvrtak. Katolička crkva ulazi u sveto trodnevlje i sprema se na slavljenje Uskrsa. Na Veliki četvrtak je Isus sa svojim učenicima proslavio posljednji put židovski blagdan Pashe i to jedan dan prije samog blagdana. Također, ustanovio je svetu misu, koja je danas najvažniji ritualni obred kršćana. Znak svoje prisutnosti Krist je ostavio Crkvi i svijetu u kruhu i vinu, predavši svoje ljudsko tijelo i svoju krv, kao polog i jamstvo pobjede nad patnjom, smrću i zlom. U dvorani gdje je održana posljednja

[22] Kazivačica: Nediljka Perić, rođena Klarić, 1953.
[23] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 157.
[24] Kazivačica: Nediljka Perić, rođena Klarić, 1953.

večera Isus je oprao učenicima noge, što simbolizira gostoprimstvo. Isus želi reći da kroz njegovu smrt, u koju sada odlazi, i kroz skoro uskrsnuće, on otvara svoje nebeske dvorane, u koje nas poziva kao svoje uzvanike.[25]

Na Veliki petak, ne slavi se euharistijsko (misno) slavlje. Oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća i oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt. Veliki petak je dan žalovanja, nitko ne pjeva. Sve zamre, a svatko posti suho. Veći dio dana stoji se u crkvi, pjeva se Muka Gospodinova, ljubi se raspelo i kupi lemozina. Narodno je vjerovanje da se vino popijeno na taj dan pretvara u krv.[26]

Na Veliki petak održavala se i procesija, u kojoj bi sudjelovalo mnoštvo koje bi se okupljalo iza križa, baš kao ono mnoštvo koje je pomagalo Isusu u nošenju njegova križa. Procesija bi najčešće išla oko crkve i groblja, a ponekad i kroz dijelove sela.

Od 1945. do 1952. godine vlasti su zahtijevale odobrenja za održavanje procesija, često ih odbijale ako su planirane izvan crkvenog prostora ili sa zakašnjenjem davale dopuštenje. Od 1952. godine sve su procesije izvan crkvenoga prostora zabranjene. Svećenik bi predvodio procesiju koja je išla oko groblja, jer je vlast zabranjivala da procesija ide državnom cestom. Od 1991. godine procesije se slobodno održavaju.[27]

Velika subota dan je šutnje i ozbiljnosti koje se očituju kroz odustnost euharistije i ogoljeni oltar. U svim je hrvatskim krajevima na Veliku subotu bio običaj umivanja vodom koja je netom blagoslovljena u crkvama. Ukoliko netko ne bi imao tu vodu, valjalo se umiti na vrelima, potocima, rijekama, moru. Veliku subotu je karakterizirao obred obnove kućne vatre. U jutro tog dana svećenik je pred crkvom blagoslivljao vatru. U kasnim večernjim satima u crkvama počinje vazmeno bdijenje koje završava svečanom euharistijom koja označava Kristovu pobjedu nad smrću. Bdijenje počinje lucenarijem ili službom svijetla. Blagoslivlja se vatra izvan crkve te se pali uskrsna svijeća koja simbolizira Isusa Krista uskrsloga. Svijeća se, u procesiji, unosi u župnu crkvu koja je u mraku. Unosom uskrsne svijeće u crkvu, pale i vjernici svoje svijeće i pale se sva svjetla. Zatim slijedi svečani pjevani hvalospjev. Drugi dio bdijenja je Služba riječi, odnosno čitanje svetopisamskih tekstova, pjevanje psalama, sluša se Božja riječ o stvaranju, kroz psalme se slavi Gospodina i njegova

[25] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 159. - 160.
[26] Isto., str. 162.
[27] Marko Dragić, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, 8, Filozofski fakultet Split, 2015., str. 162.

djela. Čitanja završavaju svečanom pjesmom *Slava Bogu na visini* i tada se oglase orgulje, sva zvona na crkvama te pale svijeće na oltaru što simbolizira pobjedu nad grijehom i smrću.[28]

5. Sveti Ante

Sv. Antun (Ante), krštenog imena Fernando (Ferninand) de Bulhoes, rođen je u Lisabonu. Potjecao je iz ugledne obitelji. Sa svojih 20 godina otišao u red kakonika sv. Augustina; nakon dvije godine prešao u samostan sv. Križa u Coimbru. Posebno je izučavao spise sv. Augustina. Stupivši u franjevce, promijenio je ime u Antun. Krasilo ga je veliko teološko znanje i rječitost. Isticao se kao jedan od najvećih propovjednika svih vremena. Posebno se isticao u borbi protiv zlih običaja i krivovjerja. Umro je u Padovi 13. lipnja 1231. godine. U manje od godine dana od svoje smrti, proglašen je svetim. Vjernici ga štuju slaveći utorke sv. Anti. Zbog čudesa što su se događala na utorke i zbog toga što je umro u utorak. Blagdan sv. Ante je 13. lipnja. Posebno ga slave Turjačani kojima je zaštitnik sela.

Krajem 17. st. nastala je župa Turjaci napučena stanovništvom iz Bosne koje je bježalo pred Turcima. Pod vodstvom franjevca iz Rame, fra Šimuna Pilipovića, sagrađena je crkva sv. Ante te groblje. Njen prvi župnik bio je sam fra Šimun, a od samog početka župom su upravljali sinjski franjevci.

„U Turjacima se slavi Sveti Ante. To nam je uz Veliku Gospu najveći svetac i zaštitnik sela. Najviše mu se vesele dica u župi jer je on zaštitnik dice. Kad smo bili mali, mater bi nas uvik posebno lipo oblačila za Svetog Antu. Oko Svetog Ante procvitaju ljiljani koje bi nosili na blagoslov u crkvu. Prije bi se znala blagoslivljat magarad, konji.. Dan prije (12. 6.) postimo, a sutradan iđemo u crkvu i na dernek. Na derneku bude svega i svačega, poredani stolići s igračkama, licitarskin srcima, drvarijon za u kuću, neko prodaje prasad, neko kokoši. Prije bi se momci poredali sa strane i gledali cure koje bi šetale gori – doli da ih koji zamiri. Ona cura koja se nekome svidi, dobije od njega grotulju (oraji nizani na špagu), pa špancira sva ponosna. Uvečer, momci iđu curama na silo. Počelo se ić već sa sedamnest, osamnest godina. Uveče, čin zađe sunce moraju bit svi u kući jer se molila krunica u obitelji prije večere, a poslje ako ti daju da iđeš u selo.“[29]

[28] Isto., str. 169-170.
[29] Kazivač: Ivan Perić, rođen 1930.

2. Fotografija: Procesija za Svetog Antu[30]

6. Sveti Ivan Krstitelj

Blagdan svetoga Ivana Krstitelja slavi se 24. lipnja. Naziv Krstitelj dobio je jer je u rijeci Jordan krstio Isusa Krista. On je i posljednji starozavjetni prorok, sin svećenika Zaharije i Elizabete koja je bila rođakinja Djevice Marije.[31]

Na blagdan rođenja sv. Ivana Krstitelja su se palili svitnjaci (krijesovi). Oko svitnjaka bi se okupili svi mještani te plesali i pjevali prigodne pjesme. Seljaci su po poljima palili krijesove nadajući se da će im polje bolje roditi. „Vatra, pepeo i ugljevlje od krijesa u ivanjskim obredima imaju apotropejsko značenje.“[32]

Vatra je magijski izvor moći. Vatra u kršćanskoj simbolici predstavlja mučeništvo i vjerski žar, kao i pobjedu svjetla nad tamom. Narod vatri pripisuje i karakteristike demona, te

[30] Fotografirao Mjesni odbor Turjaci
[31] Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius, god. 3, br. 3 (2010.), str. 146.
[32] Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kultur*i, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 384.

se vjeruje da onaj koji preskoči vatru pobjeđuje demone. Bolesti su u narodnoj percepciji demonska bića.[33]

U narodnom je vjerovanju bilo prošireno da biljke prikupljene u ivanjskoj noći imaju čudesna, odnosno ljekovita svojstva. Za paljene krijesove se vjerovalo da štite od zlih magija i duhova. Kao takvi, imali su zadatak da štite selo, ukućane, stoku i urod od svega zlog. U narodu postoji vjerovanje da se vještice te noći okupljaju kako bi se sastale sa zlim duhovima.

"Za svetog se Ivana palila šta veća vatra. Svi bi se mladi skupili okolo te vatre, u krug i onda bi išli priskakat. Prvo bi išli muški, pa onda ženske. Dugo u noć bi priskakali i svaki put prije priskok morali se prikrstit. Kad bi svitnjak ugasili, s tim bi se lugom posipale štale, a odnosili bi i bolesnicima jer se virovalo da blagoslovljeni lug može ličit."[34]

Mjesto paljenja krijesa u Cetniskom kraju razlikovalo se od obitelji do obitelji, a najčešće bi bilo na *gumnima*[35]. Taj običaj se zadržao i danas u ponekim zaseocima. U njemu sudjeluju i mladi i stari. Najdraži je djeci koja s nestrpljenjem očekuju preskakivanje preko vatre natječući se tko će najviše puta preskočiti.

„Uoči svetog Ivana pali se svitnjak. Svaka djevojka zapali tri čička na svitnjaku i zamisli tri momka te na svakog namijeni po jedan cvit. Sva tri se cvita čička ostave do ujutro u vodi na prozoru. Koji ponovo procvita taj kazuje da će bit djevojkin suđeni momak. Na Ivandan djevojke uzmu cvit ivančice - zvan 'curica' - i gataju da li ih momci vole ili nisu. Toga dana, a i inače, djevojka uzme baju prnbaku i govori 'Prnbaka vištica, di je moja srićica?' i gleda di će odletit jer će odatle bit njen suđeni momak.“[36]

7. Velika Gospa – Gospa Sinjska

O Gospi Sinjskoj (Velikoj Gospi), kao jednom od najvećih crkvenih blagdana, oduvijek se pričalo uz dozu poštovanja i uzvišenosti i od strane onih kojih kršćanska tradicija

[33] Marko Dragić, *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja,* Godišnjak Titius, god. 1. br. 1. Split 2008., str. 194.
[34] Kazivač: Ivan Perić, rođen 1930.
[35] Gumno je mjesto za vršidbu ili mlaćenje žita, zaravnjene, glatke površine, kružna ili pravokutna oblika koje se nalazi na otvorenom.
[36] https://bib.irb.hr/datoteka/271424.Botica-Caric_Brnaka_Strana_1_2005_2-9.pdf, pristupljeno 2.9.2017.

i duhovnost nisu od većeg značaja. Ipak, Gospa kao čudesna zaštitnica Sinja, uživa veliko poštovanje od vjernika i nevjernika, od Sinjana, ali i ostalih noseći tako atribut Kraljice Hrvata.

Duboko ukorijenjen u svijesti kršćana, kult Gospe Sinjske odavno je prerastao okvire sinjske sredine, što potvrđuje mnoštvo naroda koje svake godine na dan Njezina uznesenja pohodi grad i njegovo svetište. Osim sakralnoga, pohođenje i hodočašće imaju i svoje svjetovno lice. Tada se u Sinj, kao na prvorazrednu pučku svečanost, slije mnoštvo svijeta iz bližih ili daljih strana. Prigoda je to za susrete i upoznavanja, za razgovore i dogovore, poznanstva i ljubavi. Po sinjskim ulicama i pijacama tada vlada posebna živost; pjeva se i razgovara, trguje i prodaje, ugovara i ljubuje itd., što mističnomu i nadnaravnomu, koje se gotovo osjeća u zraku, daje boju i kolorit narodnoga slavlja podjednako poticajna vjerski i svjetovno.[37]

„Hodočašće i post ono je šta najviše možeš učinit za nekog svetca. U našoj krajini se najčešće hodočasti devet dana. Neko ide bos, neko ide na zornicu, neko ide tri dana, a neko samo jedan. Bilo kako bilo, svi, osim bolesnika, odu Gospi bar jedanput za svoga života. Za šta se iđe? Svi imaju svoje nakane i zahvale. I cilin puton se moli. Ako je veća grupa može se i zapivat koja pisma Gospi. Onda se dolazi u Sinj na ispovid i na misu.“[38]

U Sinj hodočasti nebrojeno mnoštvo katoličkoga svijeta na zavjet i proštenje čudotvornoj Gospi za dobročinstva koja im je svojim zagovorom učinila. Bilo da je riječ o ozdravljenju ili kojoj drugoj potrebi, zahvaljuju joj uvjereni da neće odbiti njihove usrdne molbe nego da će im biti zagovor kod nebeskoga Oca. Izražavaju to najčešće dugim bosim pješačenjem, postom i molitvom te raznim drugim načinima, uzvraćajući tako na darove milosti koje im je Gospa svojim moćima i svojim zagovorom pred Gospodinom učinila.[39]

„Prije Velike Gospe palili su se u Sinju i okolnin selima svitnjaci, to se zove Gospin žeželj ili žežen, a ljudi bi osvaklen dolazili i noćivali u Sinju da ujutro odma mogu u procesiju.

[37] Bošković, Ivan, *Markovićev Sinj i njegovo slavlje kao odrednica identiteta sinjskoga/cetinskoga kraja,* Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No 11/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 142.
[38] Ana Medvid, rođena Majić 1951.
[39] Bošković, Ivan, *Markovićev Sinj i njegovo slavlje kao odrednica identiteta sinjskoga/cetinskoga kraja,* Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No 11/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 142.

Najviše je bilo žena šta su išle Gospi na zavit da in da zdravlja i sriće za njih i dicu. Uz to bi znali postit samo o kruvu i vodi po devet dana i ić bosi na noge u Sinj na sve devetice. Moja mater je išla na sve zornice i onda pješke nazad jer se mora blago naranit. Molilo bi se cilin puten i išlo na ispovid prije mise svih devet dana. Najsvečanije je na samu Gospu. Rano ujutro puzi se na kolinima ko može, od crkve pa priko varoša, u procesiju cilin gradon. Procesija je trajala oko uru vrimena, ljudi su pratili Gospinu sliku moleći sve najbolje za svoje. Cviće na postolju oko Gospine slike bi se poslije pokupilo jer se kaže da je blagoslovljeno i dobro za zdravlje. Iza procesije se išlo po gradu na dernek. Tu je uvik veselo; plesalo se kolo, pivalo se rere, igrale igre, momci bi mirili cure i dogovarali ženidbu, prodavala se roba i blago. Kupovale se jabuke i licitarska srca curama na dernek i grotulje. I kad bi cura to donila kući u traveši svi bi se ostali tome veselili."[40]

Iz prethodnih citata može se zaključiti da je blagdan Velike Gospe najvažniji dan u godini svih Sinjana koji žive i mole se svojoj Gospi tijekom cijele godine. Uvijek joj zahvaljuju na pomoći hodočašćem, postom, molitvom, pjevajući joj pjesme i dijeleći joj razne atribute. Poštujući i štujući njen lik, Cetinjanima Gospa prodire u sve sfere života i tu zauvijek zauzima posebno mjesto.

[40] Kazivačica: Mara Perić, rođena Perić 1929.

3. Fotografija: Procesija za Veliku Gospu[41]

U čast Gospi Sinjskoj, pjeva se pjesma koja je Sinjanima posebno draga. Smatraju je svojom Himnom. Tekst pjesme napisao je fra Ante Jadrijević 1934. godine, a uglazbio ju je fra Ivan Glibotić te iste godine.

Gospe Sinjska, Djevo sveta,

divno te, divno proslavi Bog,

slave te glasi svega svijeta,

premila Majka puka si svog.

Na tebi neba blista se kras,

O Gospe Sinjska, budi nam spas!

Pomogla ti si svomu puku,

[41] Fotografirao Branko Čović.

kadno pod Sinjem bjesnio boj.

Pruži nam i sad moćnu ruku,

I sad u borbi narod je tvoj.

Da ustrajemo, moli za nas,

O Gospe Sinjska, budi nam spas!

Čudesa tvojih nema broja,

Velika Ti je, Marijo, moć.

Majčina draga ruka tvoja,

Milosti dijeli dan i noć,

K tebi sad i mi dižemo glas:

O Gospe Sinjska, budi nam spas!

8. Sinjska alka – Legenda o Sinjskoj Gospi

Poslije poraza Turaka pod Bečom 1683. godine uslijedila je odmazda Turaka nad Hrvatima katolicima koji su masovno pobjegli iz Bosne i Hercegovine. Ramski franjevci predvođeni fra Pavlom Vučkovićem bili su prisiljeni napustiti svoju Ramu i nastaniti se u Dalmaciji. Sa sobom su tada ponijeli jedino sliku Gospe od Milosti. Jedno vrijeme boravili su u Dugopolju te Splitu stalno čuvajući sliku svoje Gospe. Kad su sagradili crkvu i samostan, iz Splita su prešli u Sinj 1696. god., ali nisu odmah ponijeli Gospinu sliku jer su htjeli pripremiti crkvu i samostan te potom donijeti Gospinu sliku.[42]

U svijesti katoličkoga čovjeka i vjernika Gospa je zajednička majka. Zato je i nazivaju, časte i slave najrazličitijim atribucijama poput majka dobrote, milosti, čudotvorke i utješiteljice, zagovornice kod Boga i sl. Uz opće atribute koje kršćani pripisuju Bogorodici,

[42] Marko Dragić, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Zadar, 2017., 154.

Gospa Sinjska u svojoj naravi sadrži i brojne lokalne osobine, vezane uz njezinu ulogu u oslobođenju Sinja od turskoga nasrtaja godine 1715. Tada je, kako pronosi lokalna predaja i legenda vezana uz događaj, svojim moćima pomogla šačici Sinjana da se odupru višestruko moćnoj turskoj sili i tako spasi grad i njegove stanovnike. Narod joj je stoga udijelio atribuciju čudotvorne, a njezinu su kultu pridonijeli svećenici davši da se u znak zahvalnosti okruni i zlatom uokviri njezina slika te Alka, igra koja se svake godine igra njoj u čast.[43]

Sinjska alka jedinstveno je viteško natjecanje u Europi koje se svake godine, u mjesecu kolovozu, održava u Sinju, gradiću u kopnenoj Dalmaciji. *Alka se u svojoj dugoj povijesti trčala četiri puta izvan Sinja: 1832. u Splitu (povod nepoznat), 1922. u Beogradu (povodom ženidbe jugoslavenskog kralja Aleksandra), 1946. u Zagrebu (povodom III. Kongresa USAOJ-a) te 2017. u Vukovaru (u čast grada Vukovara i poginulih branitelja). Nastala početkom 18. stoljeća, ona je nastavak (i jedini preostatak) mnogobrojnih viteških nadmetanja što su se održavala u nekim većim mjestima mletačke Dalmacije, a najpoznatija su ona u Zadru (do 1820.), Imotskom (do oko 1840.) i Makarskoj (do 1832.).* Povijest Alke pokazuje da se ona u starini trčala u različito vrijeme nego danas. Inače se tek od 1849. trči redovito 18. kolovoza, na rođendan cara Franje Josipa, što je čak utvrđeno i Statutom iz 1902. Danas se Alka održava u prvoj trećini mjeseca kolovoza.[44]

„Alka se igra danas ka i prije trista godina. Bude prve nedilje kolovoza, na godišnjicu pobjede Sinjana nad Turcima. Po legendi, Mehmed – paša je 1715. godine napa Sinj sa svojih pedesetak tisuća vojnika. Fra Pavo Vučković je tada skupa sa svojin franjevcima utira svit unutra zidina grada i sa sobon su nosili i Gospinu sliku. Sinjana je bilo oko 700, al se nisu pridavali, nego hrabro i junački stali branit grad. Turci su Sinj opsjedali nekolko dana i sve se činilo da Sinjanima nema pomoći, kad ono u noći sa 14. na 15. kolovoza pojavi se nad zidinama Bila Gospa, lipša od slike. Utrala in je tada ogroman stra u kosti. Pojavi se te noći dizenterija, pa su i pomrli, a ovi šta su preživili pobigli u panici teškoj, a za sobon ostavili iljade svojih mrtvih vojnika.“[45]

[43] Bošković, Ivan, *Markovićev Sinj i njegovo slavlje kao odrednica identiteta sinjskoga/cetinskoga kraja,* Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No 11/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 142.
[44] Jurić, Šime, *Dokumenti i književna građa o Sinjskoj Alki,* Viteško alkarsko društvo Sinj, Logos, Split, 1988., str. 27.
[45] Kazivač: Ivan Perić, rođen 1930.

Iz Dnevnika opsade Sinja:

„Grad, jur preoštećen, budući u krajnju nevolju zapao i bio izprobijan ne samo unutra nego i s dvora, dotle da zidovi, što ga za 430 koraka opasavahu, bijahu izpucali, i od svih strana valjalo je da se sruše i otvore široku lazu neprijatelju, naš zapovjednik vidio je da će dušmanin već udariti na juriš; pa je dao shodne naredbe kako ga treba dočekati. Čemu se bilo nadati, to se izkoli. U praskozorje dana četrnaestoga navali na nas neizbrojeno množtvo pješaka, a za plećima im bijahu konjici i čete od pričuve da prilete gdje bi bila potreba. - Najveća sila bješe naperena suproć korlatu novom i staromu, i kroz malo časa neprijatelji se toliko naprieda pomakoše, te zasadiše svoje barjake blizu zidova novog korlata, i kukama se uhvatiše obkolja da gule koce. Mi medjutim ne stajasmo prekrštenih ruku, nego na nje oborismo živu vatru svake vrste, i množtvo ih se svaljivaše na zemlju, žrtve našega gnjeva. Ovo silno jurišanje trajalo je više od tri sahata; ali je navalu uviek odbijala ova junačka posada, koju je kriepila božanstvena pomoć, a hrabrilo je poticanje viteških zapovjednika.“[46]

4. Fotografija: Alkarska povorka[47]

[46] Iz Dnevnika opsade Sinja napisanom na talijanskom jeziku: *Giornale del blocco et assedio de' Turchi alla fortezza di Sign ch' incomincioli 23 luglio 1715*., to jest *Dnevnik turske opsade Sinja započete 23. srpnja 1715. godine*. Rukopis se čuva u Arhivu Franjevačkog samostana u Sinju (fasc. XIX., br. 40). Talijanski tekst objavljen je u splitskom časopisu *Bullettino di archeologia e storia dalmata 1885. godine.* Autori prijevoda na hrvatski jezik su fra Ivan Marković i fra Josip Ante Soldo. Ovdje donosimo prijepis teksta *Dnevnika* iz knjige: Fra Ivan *Marković, Sinj i njegovo slavlje: god. 1887.,* Dionička tiskara, Zagreb 1898. – pretisak, Franjevački samostan, Poglavarstvo grada, Matica hrvatska, Sinj 1998., str. 34. – 41.

[47] Fotografirao Ilija Veselica

„Alkarsku povorku čine vojvoda, četa alkara, čete momaka i pratnje. Alkrska četa to su alkari koji se natječu i alaj – čauš. Četa momaka su alkarski momci na čelu s aranbašon. Pratnja su barjaktari, momci, bubnjari i trubači. Alkari jašu na konjima, a momci i pratnja iđu na noge. Na dan Alke sa Grada se čuju mačkule, a gradon se svira budnica. Poslin nje sakupe se na Gradu alkari, momci i svit pa se sićaju slavne pobjede Cetinjana nad Turcima. Prije podne vojvodin ađutant u vojvodino ime sa svojin momkon u kočiji obilazi političare i predstavnike crkve i pozivaju ih na Alku. Par sati prije nego šta će se počet trčat Alka tri trubača i tri bubnjara sa Kamička zovu alkare i momke da se okupe kod alaj – čauša naoružani i u svečanoj robi. Onda alej – čauš prigledava sve alkare, a arambaša momke, pa svi iđu u Alkarske dvore vojvodi. Tu su i barjaktar, njegovi pratioci i pobočnik i konj Edek, simbol zarobljenog konja turskoga vojskovođe. Alkar gađa kopljen u alku, to je željezni krug sa tri velika otvora; kad pogodi u njih to je il "u jedan" il "u dva", a kad pogodi u malu rupu u sredinu, to je pogodak "u sridu" koji nosi najviše bodova. Ako alkar ni ne dotakne alku kaže se da "promašijo", a ako je dotakne, a ne pogodi, to je pogodak "u ništa". Svaki puta kad se pogodi "u sridu" svi plješću, slave i puca se iz mačkula. Onaj koji odnese najviše punata je slavodobitnik cilu godinu. To je najveća čast koja u ovom kraju može pripast nekome i nekoj familiji. I godinama se govori ko je odnio Alku te godine. Kroz cilu povist se znade koje su familije imale svoje alkare i konje. Ti su uvik gledani malo drugačije. I svi alkari moraju bit rođeni u Sinju, a nikako izvan Sinja, tako ti piše i u Statutu."[48]

Sinjska alka je vjekovno tradicionalno viteško konanjičko natjecanje u kojem jahači (alkari) na konju, u punom galopu, oko 3 metra dugačkim kopljem gađaju željeznu alku obješenu na konopu preko trkališta. Starim statutom uređeno je da u Alci mogu sudjelovati isključivo članovi Viteškog alkarskog društva u Sinju, a čine ga samo neporočni žitelji Sinja i Cetinske krajine ako su tu rođeni i roditelji im tu imaju zavičaj. Sinjska alka je organizirana po uzoru na brojne srednjovjekovne viteške turnire koji su u to vrijeme održavani u gotovo svim dijelovima Europe, a posebno u sredozemnim zemljama. Alkarsko natjecanje započinje svečanom povorkom koju predvodi arambaša i odabrana četa alkarskih momaka. Za ovima su buzdovandžije i štitonoša koji nosi trofejni turski štit, a potom vodiči edeka (konja bez jahača) na kojem je trofejna oprema koja je pripadala Mehmed-paši Čeliću, turskom vojskovođi iz vremena opsade Sinja 1715. godine. Alkarsku četu predvodi barjaktar s pobočnicima i alkarski vojvoda (zapovjednik Alke) s ađutantom. Barjaktar nosi alkarski barjak, a pobočnici

[48] Kazivačica: Ana Medvid, rođena Majić 1951.

mu i vojvodin ađutant isukane sablje u desnici. Za ovima u dvoredu jaši četa alkara s kopljima. Na začelju povorke je alajčauš (zapovjednik čete alkara kopljanika). Arambaša i alkarski momci u povorci idu pješice. Naoružani su kuburama, jataganom i puškom, a odjeveni u svečanu starinsku nošnju naroda Cetinske krajine. Momačka četa stupa jednolično i dostojanstveno, u ritmu koračnice koju svira limena glazba. Ne osvrću se ni lijevo ni desno. Alkarska četa je na bogato urešenim konjima, odjevena u izvornu viteško odoru sinjskih branitelja s početka 18. Stoljeća. Na glavi alkara je kalpak od kunovine i perjanica od čapljina perja. Gaće (hlače) i dolama su od najbolje modre čoje, bogato vezeni srebrnim ukrasima. Ispod dolame je brokatni koržet i bijela košulja, a na nogama čizme s mamuzama i galunima. Naoružani su s oko 3 metra dugačkim drvenim kopljem sa željeznim šiljkom i sabljom o lijevom bedru. U viteškom alkarskom natjecanju sudjeluju samo alkari kopljanici, a slavodobitnik je onaj koji u tri trke gađanjem u alku sakupi najviše punata (bodova). Alkar u punome trku, jašući po alkarsku, nogu duboko u stremenima i bez odizanja sa sedla, gađa kopljem u alku koja visi na sredini konopa što je rastegnut vodoravno između dva stupa zadjevena na okrajima trkališta. Alka je postavljena na visinu od 332 centimetra, računajući od njezine sredine do zemlje. Udaljena je 160 metara od starta, a alkar tu udaljenost mora prijeći u 13 sekundi. Postoji jedno zanimljivo natjecateljsko pravilo: ako alkar pogodi alku i odbaci je, pa je opet u zraku pogodi u bilo koji od razdjeljaka i alka mu ostane na koplju, tada mu se na broj bodova dobivenih tim pogotkom dodaju još tri dopunska boda. U slučaju da dva ili više alkara nakon treće trke imaju isti broj punata, vrši se pripetavanje (doigravanje, nadigravanje, foranje). Na kraju natjecanja vojvodin pobočnik izvješćuje vojvodu koji alkar ima najviše punata. Vojvoda mu zapovijeda da ga dovede. Kad ađutant doprati alkara pred vojvodu, vojvoda ga proglašava slavodobitnikom stavljajući mu hrvatsku trobojnicu (plamenac) na koplje. Taj svečani čin popraćen je pucanjem mačkula s bedema staroga Grada.[49]

[49] Jurić, Šime, *Sinjska alka – informativni vodič po Cetinskoj krajini,* Odbor za proslavu 250. godišnjice Sinjske Alke, Zagreb, 1965., str. 17-19.

9. Mačkare

Poklade ili mačkare odvijaju se u razdoblju između završetka božićnih praznika (kojima se podrazumijeva blagdan Sveta tri kralja) i početka korizme (Čiste srijede). To je stari običaj koji se živuće održava i danas i ne samo kod kršćana. Povezuje mlado i staro, vjernike i nevjernike, seljake i građane. U narodu postoji vjerovanje da se za vrijeme mačkara ljudi oslobađaju svih demona koji ih muče tijekom godine, odnosno pročišćuju od zle krvi. *Mačkara* se tako da se iz kuće uzme sve ono što te može prerušiti u nešto drugo. Najčešće se mačkara odjećom, bojama, ugljenom, lugom, ostatcima životinjske kože (naročito ovaca) itd.

U Cetinskoj Krajini, maskirali su se i djeca i odrasli. i dani ostavljali su mogućnosti mogućnosti da se svatko preruši u osobu ili stvar koju je želio. Maskirali su se svime što im se našlo pri ruci, tako da se moglo vidjeti starih opanaka, dronjaka; lice su mazali lugom, a oko pasa su vezali zvona koja su bučala dok su hodali kroz selo tako da seljani znadu da su mačkare blizu njihove kuće. Stariji su imali iste običaje kao i djeca samo što su oni nosili veliki barjak. Ako bi se, prolazeći kroz selo, susrele mačkare i svatovi obje strane su u znak mira morale spustiti barjake. Ukoliko se barjaci ne bi poklonili jedno drugome, u znak mira, došlo bi do tuče. Kada bi mačkare došle do nečije kuće od ukućana su dobivale bičve, košulju i peškir koje su potom stavljali na barjak. Ukoliko im ukućani ne bi ništa dali mačkare bi se osvećivale tako što bi tu osobu posule lugom. Poslije obilaska kuća mačkare bi se sastale na najvećem guvnu u selu i tu bi nastavile zabavu uz iće i piće do kasnih sati.[50]

„U mačkare se sad iđe manje, a prije se išlo uvik. I svi su išli, i mlado i staro. Dici bi to najviše bilo drago, pogotovo subotom. Nekad se išlo i priko tjedna, al je najbolje bilo subotom. tad bi se feštalo dugo. Svak bi iz kuća mačkarama štagod donijo, čega bi imali, vina, rakije, uštipaka, voća ko bi ima i tako bi se smijali, plesali, veselili dok ne padne noć.“[51]

Danas je utjecaj grada donio u nekim selima običaj paljenja Krnje[52] kao središnjeg elementa pokladne predstave. Kroz ritual paljenja, narod se izruguje određenoj figuri želeći osloboditi vlastito nezadovoljstvo najčešće mjesnom ili državnom politikom, načinjavajući

[50] Kristina Taraš zapisala je 2009. god. u Krušvaru. Kazala joj je njezina baka Anka Bilandžić, rođ. Zebić. Rođena je 1940. godine i cijeli svoj život proživjela je u Krušvaru, skromnom, ali baštinom bogatom mjestu Cetinske krajine. *Rkp.* FFST, sv. 2009.
[51] Kazivačica: Ana Medvid, rođena Majić 1951.
[52] Figura, odnosno središnji lik karnevalskh događanja.

tako maskote gradonačelnika, župana, ministara, premijera ili pak predsjednika. Pred sam taj čin prethodi i velika povorka veselih maškara. Evo kako je ta povorka izgledala nekada po selima Cetinske krajine:

„Povorka najčešće polazi ujutro iz sela, i vraća se tek navečer kad se sve pojide i kad je sve gotovo. Iđe se kroz cilo selo i zaseoke. Samo se ne iđe tamo di je neko nedavno umra. Onda se te kuće zaobiđu. U povorci se uvik zna ko iđe prvi i ko iza. Na početku je barkajktar koji nosi zastavu i koji određuje di se iđe. On prima poklone, hranu, piće i pazi da je sve u redu. Prva skupina koja ide uz barjaktara su svatovi. I sve je isto ko u pravim svatovima. Mora bit mlada nevista, diver, jengije, stari svat i kum. Negdi ima mladoženje, negdi nema. E sad, iza toga dolaze babe, didi i balinčad. U to se oblače samo muški. Babe su obučene u crnu veštu, crni šudar, zamazane crno i sa zobnicom ko i svaka stara baba. U torbi nose lug ili pepeo pa se time posiplju. Didi su obučeni u izrepanu robu, iskidanu i prilipljenu sa krpama šta vise sa njih. Na glavi imaju posebnu kapu, koja se zove mišina. Napravljena je od ovčje vune, a visoka je malo manje od metra. I kuda god prolaze zvone sa zvonima. Cilo se selo čuje od zvonjave. U Otoku na kraju povorke iđu turčini opasani s puškama, sabljama, obučeni u crvenu robu. Oni usmjeravaju povorku kad se iđe iz sela u selo. Na kraju se ne vraća istim putem kuda su i došli, nego se ide obratno.“[53]

[53] Kazivačica: Ana Medvid, rođena Majić 1951.

5.Fotografija: Smotra mačkara Cetniskog kraja (Otočki didi)[54]

10. Nekadašnji život

Kroz mnogobrojne priče, narodne predaje koje se mogu čuti ne samo od starijih osoba, već i od mlađih kao posljedica onoga što se kazuje s koljena na koljeno, poznato je da se u Cetinskoj krajini živjelo skromno, često na samom rubu siromaštva. Međutim, posjedovalo se ono važnije – duhovno bogatstvo. Poštivanje obitelji i vjera u Boga promicali su se kao vrijednosni temelji gotovo svake kuće u Sinju i okolici. Najviše pažnje predavalo se poslovima, tako da su svi u obitelji, od najstarijeg člana do najmlađeg, bili raspoređeni po svojim obvezama i zadatcima. Pomažući jedni drugima, radilo se na zajedničkom dobru svih ukućana. Ustajalo bi se rano, radilo po kući i polju sve do zalaska sunca. Sve to uz skromne obroke koje bi domaćica kuće pripremila. Kako se radilo i živjelo ispričala je Mara Perić:

„E, nije ti u moje zemane vako bilo. Danas ubaciš robu u mašinu i eto ga, a mi smo liti nosali na Cetinu, prali na ruku dušo, al je bilo mašine ka sad. Metit luga, procidi i onda prnoći u lukšiji, sutra aj na bunar pa ražentaji na živu vodu. Properi bilu i stavi na sunce, a škuru operi, pa odaperi i razgrni da se osuši. Onda bilu pokisaj u prašku, pa tek onda

[54] Fotografirao Branko Čović.

odaperi. Najteže je bilo kad bi krajen lita prali klašnje i deke, ponesi prakljaču i banak, pa mlati po mokroj robi i odapiri u Cetinu. Palili vatru na ognjištu, žeru mećali u šumpreš, malo pokvasi da roba bude lipša. Moja je mater imala stan i tkala sukance i kuverte; to su ti staze po sobon ka tapete. Moj ćaća kupijo makinju na ruke. Torbe, neko je to radio na ruke, al je zato najslađe bilo doć kući, a mater izvadi ladne kiseline i pure, a sebi varenike i baškotina pa se najidemo. Iza opremi blago, do Zdravomarije dica se zovnu u kuću pa se svi pomolimo i leć.“[55]

10.1. Ženidba

U patrijarhalnim obiteljima, u kojima je muškarac glava kuće, ženidba je bila najvažniji događaj u životu čovjeka. Ponekad su mladenci prisilno ženjeni zbog dogovora između obitelji. Najgori atributi pridavali su se onima koji se nisu oženili, ali i onima koji ne bi mogli imati djece, naročito ženama. Onu koja se ne bi udala nazivali bi vještičom, a onu koja nije rodila – jalovom/nerotkinjom. Ni neoženjeni muškarci nisu bolje prolazili kod seoskih jezika.

Mladi su se upoznavali na raznim mjestima, ali najčešće oko crkve, na slavljima, dernecima, dok su čuvali stoku i slično. Običaj je da mladić djevojku koja mu se svidi daruje *grotuljama,* što je općenito značajka Sinjske krajine. *Grotulja* je zapravo niz probušenih oraha koji se slažu na tanji konop čija duljina varira od veličine ogrlice do onih koje sežu do tla pa se uspjeh pojedinih djevojaka određivao po broju i veličini grotulja koje bi dobile na derneku. Zanimljiv način upoznavanja bilo je i takozvano *gonjanje* – običaj koji je imao inicijacijski karakter i za mladiće i djevojke spremne za ulazak u brak. Do *gonjanja* je dolazilo u vrijeme ispaše stoke i tada bi mladići *gonjali* sve djevojke koje su se pretvarale da bježe. Pri upoznavanju djevojaka i mladića spremnih za ženidbu bio je važan i običaj *sila* i *sidenja*. Mladići su dolazili djevojci na *silo*, a jedan među njima bi bio odabran kao njezin budući muž. U tom se slučaju smatralo da su mladić i djevojka u ozbiljnoj vezi koja će uroditi brakom, tj. govorilo se za njih da *side.* Pri odabiru muža kćeri, odnosno žene sinu, sudjelovali su i roditelji. Svakako se gledalo i na imovinsko stanje pa su među djevojkama popularne bile one bez braće, *dotarice*, a ako je djevojka bila kći jedinica, tim bolje. Odluku o sklapanju braka pratili su ustaljeni tradicijski obrasci pa se najprije išlo u djevojčinu kuću zaprositi

[55] Kazivačica: Mara Perić, rođena Perić 1929.

njezinu ruku kod njezinog oca. Budućeg je mladoženju pritom pratio netko od muških članova obitelji, otac, stric ili ujak. Govorilo se da idu na *prsten* ili *prstenovanje* jer se radilo o zarukama dvoje mladih. Nakon zaruka, otac budućeg mladoženje išao bi u kuću buduće snahe na *ugovor* ili na *jabuku* jer je pritom nosio jabuku u koju su bile utaknute kovanice te bi na taj način osobno zatražio ruku djevojke za svog sina. Nekoliko dana nakon posjeta mladoženjina oca, djevojku bi posjetila i njegova majka, buduća svekrva. Ona je išla na *kolač*, noseći budućoj snahi pogaču koju bi djevojka podijelila s prijateljicama.[56]

Ivan pripovijeda kako je upoznao svoju Maru:

„Pedesete san oša u vojski a odma godinu iza i izaša jer san se razbolio. Doktor mi je reka da se oženin pošto su momci mladi išli u gostijonu koja je bila vlažna. Doktor kaže oženi se odma da ne ideš doli i da ne stojiš u betonu vlažnom. Kod blaga smo se sastajali. Kad momak u kući upita curu vode znači da mu se sviđa i da šnjimen izađe vanka, a ako se i on njoj sviđa, ona ga izvede vanka pa mu iz bunara ucrpa vode i dade pit i onda aškuju, a domalo se i navistu. Nije to bilo zaljubljenost na prvi pogled nego se na par godina išlo skupa. Kad smo se ja i Mara dogovorili išli njenom ćaći pitat da pristane. Ponila bi se bukara vina i kao to je bio ugovor da se odredi datum vinčanja.“[57]

Evo kako je Mara ispripovijedala o svojim mladenačkih danima:

„Cura il momak bi se upoznali il u polju, il na silu, ili poslin mise. Plesali bi i mirili se i onda pitaš curu za ples a ako te ona odbije neritko bi dobila plesku, pa se onda potuci s onim ko ju je zamirio prije. Momci se za cure tukli. Ja san dobila dva, tri puta jer nisan tila šnjimen plesat. Ako bi se cura svidila momku, momak bi je doša prosit. Ako bi se njezini mater i ćaća složili, dogovorili bi se kad će on dovest svoje da se i s njima dogovore. Već bi se prije raspitivalo kakva je nevista, voli li radit, kakva jon je familija, il za zeta jel radi, pije li, oće li je moć osigurat kako triba (ima li para). Momak u prošnju dođe s ćaćon, prijateljen il ih dođe i više, a sa sobon ponesu rakije, vina, pečenje, pa se goste i nazdravljaju. Nekad bi bilo i da njezini kažu da se vrate sutra dok se ne odluče, pa bi došli drugi dan. Iza večere ćaća bi njegov pita njene jel se slažu onda, na šta bi oni rekli: „Ako je njezina, onda je i moja

[56] http://www.visitsinj.com/hr/Etno/7/narodni-obicaji, pristupljeno 2. 9. 2017.
[57] Kazivač: Ivan Perić rođen 1930.

volja". Momak i cura bi izašli isprid kuće, on bi je još jedanput pita oće li ić za njega; ako kaže da oće, vrate se u kuću ili bi na vratima pričali i onda kad bi materi prklo kaže joj da ulazi u kuću. On bi joj da jabuku i uz nju para, a i zaručnički prsten se nekad dava odma, nekad kasnije. Onda je veselje do kasno u noći, pije se, nazdravlja i dogovara o vinčanju, troškovima i kad će bit pir. Ujutro cura oda po selu, časti ljude, da znaju da se udaje."[58]

Tradicionalna svadba zahtijevala je određenu odgovornost da se svadba održi po rasporedu i da sve bude obavljeno kako treba. Za to se ne brine samo mladenka i mladoženja, nego i svi svatovi, rodbina i ukućani. Nediljkina udaja prošla je ovako:

„Dan prije vinčanja, prinosila bi se mladenkina roba u zetovu kuću. Roba bi se prinosila u dvi škrinje; nosili bi se lancuni, sukanci, kušini i opanci, i za rađu metla, prakljače, maštila, kajin. Kad se roba doveze u mladoženje, okupi se svit da vide mladenkinu robu i kolko je ima. Onda bi se dogovorili za kuma, divere i čauša, sutradan pir i eto ti života. Mlada kad bi se udala nema joj ić u matere nego tek za Uskrs. Makar se udala u peti misec. Diver je vodio u rod i tada bi ostala tjedan dana i onda su se pekle domaće pogače i kuvana jaja su se nosila u darove.
Tvoj did je bio malo veći berekin. Svagdi je oda po dernecin i ima puno cura. I tako je jednom doša na dernek u Čaporice. Doša on sa svojin društvon, a ja bila najmlađa od sviju, meni sedamnest, a njemu triest četri. Priša mi lipo i mi tako malo pričali, dogovorili se da ćemo poć skupa. Al onda je on doša do moje matere (ćaća mi je umra mlad) da je pita mogu li ja poć za njega, međtim, mater nije dala jer je kazala da je on star za me, a ja nisan imala šta drugo već se umaknit."[59]

Umicanje ili otmica, značilo je odvođenje djevojke iz rodne kuće bez pristanka njenih roditelja. Momak, sa svojim prijateljima, najčeće bi došao po noći kako bo svoju voljenu odveo i oženio. Čekalo se par dana dok obitelj ne bi došla po djevojku i pristala da se uda za momka. Ponekad su se umicale djevojke koje su bile već zaručene, ali zaljubljene u druge mladiće.

[58] Kazivačica: Mara Perić, rođena Perić 1929.
[59] Kazivačica: Nediljka Perić, rođena Klarić 1953.

10.2. Trudnoća i dojenje

Prema kokletivnom redu tradicijske zajednice, majka je prvorazredno i uzvišeno biće prema kojemu ostatak zajednice izražava poštovanje, a usmena književnost joj vrlo često daje glavnu ulogu.[60] Stavlja ju u ulogu žene, majke, odgajateljice, čuvarice doma, domaćice, tješiteljice i velike vjernice koja spremno nosi svoj životni križ.

„Od mlade neviste se očekivalo da šta prije ostane noseća. Na dite se gledalo ko na blagoslov Božji, pogotovo na muško jer je ono bilo garancija preživljavanja porodice. Zato su starije žene odma gledale vrat mladoj nevisti jer se virovalo da na vratu postoje neke žile s kojima žena ne može upravljat kad ostane trudna. Da zatrudni bilo je važno i mladoj i svitu jer je tako kazivala da je spremna rodit i da ju je zato Bog stvorijo na ovon svitu. Ako slučajno ne bi ostala trudna dvi tri godine, odma bi se prominio odnos nje i njenih ukućana. Il bi je žalili il bi jon se rugali. Glavna napasnica bi najčešće bila svekrva. Ako joj se ne bi sviđalo šta nemaju dice, odma bi sina nagovarala da nalazi drugu i onda bi se on odma iša iskaljivat na ženi vriđajuć je da je jalova il bi je tuka. Žene bi se vele mučile da ostanu noseće i tako bi išle kojekakvim travarima po Bosni il nekin babicama po selima, ako bi familija imala para. Najviše bi se: il mazale nekin travama, il ih mećale po sebi, il bi se kadile na vitru i kupale u vodi dok se ne oladi. Najčešće bi in govorili da se sćućure u kantun pa da mole Boga na kolinim da in da dite da in se smiluje. Neke su se žene zavitovale nekom svecu pa bi išle bosih nogu do njegove crkve il kipa svaki dan za zavit, il bi plaćale mise. Najčešće se bosonogo išlo u Sinj Gospi. Virovalo se da ona najviše tome pomaže pa su išli pogotovo liti za Gospin žežen po par kilometara na noge. Neke su puzale na kolinima oko Gospina oltara, a druge su tražile pomoć od gatara mada starije žene nisu to volile jer su mislile da to može više odnemoć nego pomoć. Uglavnom se mislilo da je žena kriva jer ne neplodna, muški nikad nije bijo kriv. Neki bi govorili da je to Božja kazna zbog prijašnjih grija para ili njihovih roditelja il da je to zbog krvi jer nije svačija krv ista (muška i ženska) pa se ne mogu sastat. Kad bi ostala noseća morala je čuvat trudnoću pa su je oslobađali posla, ako joj svekrva nije bila zločesta. Nekad bi joj i svekar reka da se čuva jer znade šta nosi u torbi. Neke nisu tile da ih se poštedi od rađe jer su tile ispast vridne prid sviton pa bi radile skoro dok bi rađale. Žene

[60] Odža Ivana, *Žena u usmenoj književnosti i tradicijskoj kulturi Dalmatinske zagore od Fortisa do današnjih dana,* (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2016), str. 127.

su kazivale da je bolje štagod radit nego ne radit, da je to zdravo, da će zdravije dite bit. Nije im smilo ništa falit u trudnoći jer su virovale da ako se trudnica zaželili neke hrane ditetu na tilu može nešto ostat u obliku uštipka, oraja il nečega drugoga. Kad bi se zaželila i takla po tilu, dite kad bi se rodilo, imalo bi fleka na ton mistu. Starije su savjetovale da trudnica ne smi ubit zmiju jer će dite biti šarasto i da ne gleda u zle oči jer će ureć dite. Znale su i vidit oće li se rodit muško il žensko dite tako da su gledale položaj droba. Ako je žena nosila nisko i malo udesno i ako je imala malo maćano lice virovalo se da nosi žensko. Ako je žena nosila visoko, malo u livo i imala lipo, čisto lice, rekli bi da nosi muškog. Kad bi se dite rodilo, onda se mislilo da su i ono i mater izloženi zlim demonima četrdeset dana od rođenja. Stavlja bi se crveni konac oko ruke materi i češnjak u beškicu kod diteta.“[61]

Tek nakon Drugoga svjetskog rata žene počinju rađati u bolničkim rodilištima, Do tada su žene rađale u kući, pokraj ognjišta, a pri porođaju su im najčešće pomagale svekrva ili seoska babica. Posljedice toga su visoka smrtnost novorođene djece i rodilja. Važno je napomenuti i kako u razdoblju o kojem je u daljnjem tekstu riječ, trudnice nisu bile pošteđene poslova na seoskom gospodarstvu. *Babine* su najvažniji običaj povodom rođenja djeteta. Dijete i rodilju posjećuju žene iz njezine obitelji, a sama simbolika *babina,* kao obiteljsko-društvenog obreda, jest prihvaćanje novorođenčeta u zajednicu. Krštenje je također iznimno važan čin, u sklopu kojeg je važna institucija kumstva. U mjestima Cetinskoga kraja, obitelji su generacijama bile povezane kumstvom, ali taj se običaj danas gotovo izgubio.[62]

„Kad bi se rodilo dite, naročito muško, onda bi se to feštalo do jutra. Ćaća bi odma s demejanom vina i bocon rakije iša po selu i častijo susjede i zva ih kući na feštu. Odma bi se išlo i po drugu dojilju jer dite ne smi bit gladno, a mater najčešće nije odma imala mlika. Rodilja je bila dobro čuvana par dana iza poroda, kuvala joj se popara (juha s jajima) da se okripi. Al nakon tri, četri dana morala bi se dignit i radit da se ne zamiri svekru i svekrvi. Prvu il drugu nedilju nakon rođenja bile su babine. Na babine su dolazile njene tetke, kume, njena mater, uglavnom ženske. Donosijo se kruv ispod peke, suvo meso, nešto slatko ako se imalo šta, bajami, oraji, kokoši, jaja, šta se imalo i obavezno uštipci. Žene iz sela bi uvik komentirale ko je šta donijo i kolko, jer se to gledalo kolko ko ima para , jesu li vriće i torbe teške ili laganije. Dica su se isto odma komentirala, na koga su, na ćaću il na mater oće li bit ka i neko iz loze.

[61] Kazivačica: Mara Perić, rođena Perić 1929.
[62] *Narodni običaji, Životni običaji* http://www.visitsinj.com/hr/Etno/7/narodni-obicaji , pristupljeno 4. 9. 2017.

Krštenje diteta bi obično bilo oko četrdeset dana nakon rođenja. Prije toga dite ne bi smilo izać iz kuće da ga zli duhovi ne opsjednu. Jedino se moglo krstit prije, ako bi bilo slabo i boležljivo i ako misle da će umrit. Imena su birali stariji ukućani, baba i did il ćaća. Najčešće bi ime dobilo po didu (ćaćinom ćaći). Vodilo se računa da ime bude hrvatsko i katoličko. Najsmišnije bi bilo kad bi se dite prijavilo u matični ured misec, dva dana nakon rođenja pa bi mu na karti pisano da je rođeno u trećem, a ne u prvom misecu. Kumstvo je bilo posebno važno. Kumovi su najčešće bili bliski prijatelji i što utjecajniji u selu to bolji. Nekad se događalo da se kumstva obnove, pa bi tako neki po tri puta bili kumovi istoj familiji i cili bi se život dobro držali. Biti kum uvik je bilo časno ali je bila i obaveza, međutim to se nikad nije smilo odbit. Kad bi neko bio tri puta kum onda bi se držalo do njega ko do rodbine i preporučavalo bi se da se njihovi potomci međusobno ne žene. Kumovi su se uvik trudili da šta bolje daruju familiju darovima jer je selo uvik sve komentiralo sutradan. Kumovi bi najčešće dobijali zobnicu, šugomane, suknene bičve, krpu, sapun. Nekad bi se dite nakon ručka zalivalo i vinon, da bude zdravo.“[63]

10.3. Hrana i poslovi

Hladna Cetina oduvijek je hranila to krško Sinjsko polje i tako donosila umornim seljacima skromni ručak na stol. Jelo se malo, jelo se onoga što bi polje rodilo u pojedinom godišnjem dobu, spremala se zimnica i pazilo se da se zalihe ravnomjerno rasporede. Zbog nepristupačne i hladne zime te vrućeg i sušnog ljeta, voće je u Cetinskom kraju oduvijek teško uspijevalo. Stoga nije neobično da su ga djeca uvijek bila željna. Današnji slatkiši – to je bilo ondašnje voće. Često su se u bolesničkim posjetima, božićnim ili rođendanskim darivanjima darivali upravo voćem. Iz usta kazivača, hranilo se ovako:

„Najviše se jilo domaće, gra i ječim i suvo meso. Ujtra, svaki dan pura i kruv ispod peke. Rana se pripremala u jednome bronzinu šta je visio na komaštrama, i pod njin se ložila vatra. Sve se spremalo na kominu, i peklo pod saćen. Kruv se ijo svaki dan, a za vrime kojeg sveca bilo bi mesa s kunpirima. Najviše se jila pura koja se kuvala od kukuruznoga brašna. Brašno i voda bi kuvali na vatri oko uru vrimena, onda bi se jedno vrime mišali, pa bi se bronzin skinijo sa vatre i pura se mišala u bronzinu na podu kužine. Kad bi se dobro stvrdla, vadila bi se u grumenima i stavljala na lopar da se oladi. Za mišanje pure koristio se mišač

[63] Kazivačica: Nediljka Perić, rođena Klarić 1953.

napravljen od drveta (šta bi se kupio po dernecima il bi ga napravio gazda kuće). Kruv je uvik bio kukuruzni, ritko kad šenični. Mliko se jilo ka varenika, to je skuvano mliko u kotluši, al se varenika skupljala u veće posude, pa ulivala u stap i mlatila mećajon. To bi metano mliko davalo maslo koje se vadilo i spremalo. Šta bi ostalo u stapu zvalo se kiselina ili mlaćenica. Nemeteno mliko se ritko kad jilo, a ritko se sirilo mliko. Meso se jilo samo u toplijin danima kad bi bila kokoš i za vrime klanja prasadi. To je bilo veselje; svi bi jedva dočekali da se najidu mesa, dica bi trčala onome ko ima klat prasad da in da komad peke. Za užinu najviše se jilo povrće, zimi se kuva kunpir, gra, mahune, kiseli kupus. Kupus bi se kiselio u velkoj bačvi, križa na sitno i slaga u bačvu, posolio solju i tako bi odleža tri tjedna dok se ne bi ukiselio, a poslin bi se otvorio i pomalo vadio i jio. Jedan bi se dio ostavlja u glavicama. Za začinjat ranu se koristilo salo. Kad bi ubili gudu, ljudi bi odvojili salo i stavili ga u salamuru s ostalin meson za sušenje. Kad bi se prosušilo primistili bi ga u konabu i odatlen po potribi rizalo i sa njin se začinjala rana. Kolača se nije jilo, jedino dikad uštipaka za mačkare."

Kada se govori o poslovima, valja napomenuti da se samo ozbiljno bolesna osoba mogla otklonuti od rada. Ostalima se nije opraštao nerad. Uglavnom mnogobrojne obitelji imale su i mnogobrojne zadatke u kojima je svatko imao svoju ulogu. Nadalje, imali su i dobro uvriježeni raspored rada. Pazilo se na raspored objeda u danu, na vremenske prilike koje im često nisu išle u korist, ali i na odmor kada zađe sunce. Uz sve to, uvijek se nalazilo mjesta za molitvu, koja im je napajala srca i pomagala u nošenju tereta. Svako dijete, progovorivši svoju prvu rečenicu, bilo je podučavano molitvama od strane svojih baka i majki. Tako im se, od ranog djetinjstva, utkala duboko u svijest, navika molitve i vjere u Boga koja se prenosila generacijama.

„Od prolića pa do kasne jeseni radilo bi se u polju i tada se ručavalo oko 8, 9 uri. Ljudima bi se u polje nosila začinjena pura, a za piće vino u tikvi. Glavni obid iliti užina bio je oko 12 uri i opet bi se užina nosala u polje, pa i u ona daleka mista. Sramota je bila kad divojka ne bi na vrime donila užinu, a zvone zvona da je podne. Za domaćina bi to isto bila sramota jer bi njegovi susidi dobili užinu na vrime, a on ne. Kad cura i momak stasaju, narestu, počnu i oni sudjelovat u poslima svakodnevnin. Tada nisu više ispomoć, već i sami počnu radit rađu, žensko kako njoj priliči, muško muške posle. Momci minjaju ćaću u rađi, a cure matere u ženskin poslima. Cure su bile najčešće slane na ispašu kad završe školovanje i

to prije nego šta će se udat da dođu pameti; da nauče sirit, sadit kunpir, zelen, žet travu, kupit piću, plest i kuvat. Prije nego šta bi pošle na ispašu, mater bi in dala torbu s robon, nešto za pojist – kruva i slanine, vode il kvasine, poškropila ih sveton vodon i blagoslovila."[64]

11. Stare pjesme

Lirska pjesma je skupina umjetnički komponiranih lirskih slika kojima dominira osjećajnost. Te pjesme prate čovjeka od rođenja (uspavanke) do smrti (naricaljke). Lirske pjesme su najmnogobrojnija usmenoknjiževna vrsta, a obuhvaćaju vjersku i svjetovnu liriku.[65]

Jezik u usmenoj lirici se ne razlikuje od jezika u svakodnevnoj komunikaciji. Narodna lirska pjesma se koristi svojim jezikom, odnosno mjesnim govorom kojeg govore i pjesnik i čitatelji. Daroviti pjesnici taj narodni govor mogu pretvoriti u figurativni govor koji je obogaćen velikim brojem figura. U narodnoj lirici prevladavaju svi tipovi figura: figure dikcije, figure konstrukcije, figure riječi, figure misli i diskurzivne figure.[66]

U Cetinskom kraju rado su se pjevale pjesme, a naročito *ojkalice, rere i gange* koje su se do danas očuvale, najviše zbog festivala ojkalice koji se odžavaju svake godine diljem domovine i izvan nje, promovirajući tako narodno pjevanje u svijetu.

Za Cetinsku krajinu karakteristično je dvoglasno grleno pjevanje, tzv. rera. Rera se izvodi punim glasom: jedan pjevač vodi pjesmu dok ga drugi prate ili reraju. Živopisno je to pjevanje, duboko ukorijenjeno u identitet Cetinjana te nerijetko opisuje svakodnevne pojave, trzavice između susjednih sela, karaktera i običaja, ismijava ljudske mane i slabosti, često i posebno izabranim rječnikom. U kratku rimu, najčešće dvostih, stane tako neobična minijatura jasne poruke, bila ona upućena dragome, dragoj, svekrvi, Gospi Sinjskoj ili svecima.[67]

Nije tajna da bi stariji, nakon cjelodnevnog dana u polju, posegnuli za kojom čašicom više uz koju bi rado zapjevali, često šaleći se na svoj račun. Kazivačica Nediljka Perić kazala je one stihove koji su joj ostali najupečatljiviji:

[64] Kazivačica: Mara Perić, rođena Perić 1929.
[65] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 15.
[66] Botica, Stipe: *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013., str. 224.
[67] http://www.visitsinj.com/hr/Etno/11/sinjska-rera pristupljeno 5.9.2017.

„Više volin vidit čašu vina,
Nego strica i njegova sina.“

„Rakija mi sinoć popivena,
Više volin da je prolivena.“

„Oj rakijo, kad te ne bi pijo,
Sve bi šljive odma polomijo.“

„Bačvo moja, moj garavi sude,
Kraj tebe me svako jutro bude.“

„Mili Bože, koja li je jača,
Šljivovica ili lozovača.“

„Mene moja svitovala mati,
Popij sine kad ti kogod plati.“

„Mi barabe, i stari su bili,
Iz bukare rakiju su pili.“

„Sve barabe uvik piju džabe,
Vino, pivu i rakiju šljivu.“

„Mala moja napoj konja moga,
A mene ćeš vina rumenoga.“

„Sinjska Gospe ajde baci na me
Litru vina i malo salame.“

Nakon pića, inspiraciju su najviše pronalazili u ljubavi, uvijek u šaljivom tonu.

„Mene ćaća sikiricon gura,

Ajde sine da tražimo cura.“

„Čula mala od matere svoje
Da je lipo spavati u dvoje.“

„Mala moja da ti nije dote
Đava bi te uze zbog lipote.“

„Mala moja ojadila jade
Reci majci neka mi te dade.“

„Mala moja i tvoj ćaća ludi,
Kad ja dođen pršuton me nudi.“

„Da mi se je napucati kruva,
Šta ga mala materina kuva.“

„Mala moja pruži desnu ruku
Da ti metnem rumenu jabuku.“

„Mater moja pravi se da znade,
Odgoji me pa me drugom dade.“

„Mater moja ka i druge žene,
Samo ima bećarušu mene.“

„Ajde dragi, ajde se oženi
Dodija si i selu i meni“

„Da san znala da je ljubav šala,
Od tri bi se godine udala.“

„Mene moji za nedraga daju,
Eto im ga pa nek se udaju.“

„Ja malena, suknjica šarena,
Svaka šara dva momčeta vara.“

„Sinjska rera, imotsko pjevanje,
To je moga dragog uživanje.“

12. Anegdote

Anegdota je kratka priča koja najčešće na šaljiv način kazuje o određenim osobama. U anegdotama je humoristučan i satiričan ton. Strukturom i tematikom bliska je nekim pričanjima iz života i šalama.[68]

Kazivač Ivan Perić kazao je nekoliko anegdota koje su mu ostale u sjećanju iz svoga djetinjstva:

SV. LUKA

Moj did Luka je volio pecat ribu. Jedan dan peca li da peca, al ribe nema pa nema. Jadan did počeo zazivat: „Sveti moj Luka, daj da bar jednu uvatin, ić ću u nedilju u crkvu!“. Nije prošlo malo, kad uvati ribu, i to oveću. Kad je uvatio, diga did Luka glavu nebu i viče pucajuć od smija: „E, sveti moj Luka, jesan te lipo privarijo!“

A JESAN JA!

Posija jedan susjed u vrtlu kupus. Kad je tribalo rasad sadit, doša on u vrta, kad ono sve počupano. Pita susjede jesu li oni, a svaki govori; „Nisan ja, nisan ja!“. Poslin u sviju kupusa. Iduću godinu posije on umisto kupusa raštiku i opet ista stvar; u njega ništa, u drugi reste. „A jesan ja!“ kaže susjed.

BABIN SPROVOD

[68] Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017. str. 159.

Umrla u selu jedna baba. Skupila se dica isprid kuće i zagledaju, kad ono izlaze unučad i jidu pršuta. Svi se oblizivaju i gledaju, kad jedno dite reče: „Umriće i moja baba!“

13. Izreke

Oduvijek su u narodu postojala različita vjerovanja, obredi, ustaljeni obrasci ponašanja koji su nastali kao rezultat prethodnog iskustva ili učenja koje im je generacijski determinirano. Svoju narodnu mudrost satkali su u mnogobrojnim izrekama koje su se gotovo uvijek oslanjale na prirodne pojave, na nadnaravne stvari koje često ni sami nisu znali dokučiti. U svojoj duhovnosti, može se zaključiti da su poneke stvari doživljavali gotovo poganski. Kazivačica Ana Medvid kazala je neke koje su joj ostale u sjećanju:

„Ne smiš ubit lastu, umrit će ti mater.“

Lastavica u nekim slavenskim pjesmama uspoređena je s Božjom Majkom, a diljem Europe uz lik lastavice vezana su mnoga vjerovanja i predanja. U pjesamama se ponekad pojavljuje kao simbol plodnosti, kao čuvarica kuće, nositeljica sreće.

„Ako ti crna mačka priđe priko puta, vrati se tri koraka nazad i tri puta pljuni.“

U narodu je oduvijek postojalo vjerovanje da crna mačka donosi nesreću. To vjerovanje zadržalo se i dan danas.

„Obuci majicu naopako da te ko ne urekne.“

Često se odjeća naosila naopako, najčešće se tako oblačilo malu djecu kako bi ih se sačuvalo od uroka.

„Kad siva, grmi i veliko je nevrime, zapali blagoslovljenu jelicu i baci je isprid kuće.“

Jelica bi se palila kako bi se stvorio miris tamjana, za koji se vjerovalo da rastjeruje zle duhove. Uz to, nerijetko bi zvonila crkvena zvona da rastjeraju oblake.

„Dite kad se rodi, ne smi se iznit vanka dok se ne krsti, il će ga đava priuzet.“

Zabranjeno je bilo nekršteno dijete iznositi iz kuće jer se vjerovalo da se na njega mogu baciti razni uroci i magije.

„Ako ikad vidiš zmiju i žabu joj u ustima, provaj ukrast žabu da te nikad više glava ne bi bolila.“

Zmija, kao biblijski simbol zla i grijeha, u narodu je uvijek imala negativnu konotaciju. Oduprijeti se zmiji znači oduprijeti se zlu.

14. Zagonetke

Zagonetke su minijaturni usmeno-književni oblici koje su poznavale najstarije kulture i koje nalazimo u svih naroda na svijetu. One se sastoje od dvaju dijelova, od zagonetljaja i odgonetljaja. Za njih je karakterističan metaforički način izražavanja, a odgonetnuti zagonetku znači dešifrirati metaforu. Mogu biti proznog oblika ili u stihovima. Ponegdje u štokavskoj Hrvatskoj nazivaju se i daštalicama. Zagonetke osvježuju duh, bude znatiželju, razvijaju sposobnost apstraktnog mišljenja, dosjetljivosti i moći zapažanja.[69]

Zagonetke su nekoć služile u inicijacijskim obredima u kojima se provjeravala intelektualna zrelost mladeži koju se uvodilo u svijet odraslih. U toj funkciji ih nalazimo i u usmenim epskim pjesmama i pripovijetkama i u srednjovjekovnim tekstovima. Neke su zapisane i u Hektorovićemu Ribanju i ribarskom prigovaranju i u Držićevim scenskim djelima. U 17. stoljeću Fran Krsto Frankopan napisao je pjesme nastale na zagonetkama pod nazivom Zganke za vrime skratiti. Prema oblikovnom kriteriju razlikujemo zagonetke-pitalice i tzv. računske zagonetke. Zagonetke pitalice zovu se još i zagonetke-smicalice i zagonetke-skrivalice. To su zagonetke koje se sastoje od upita i neočekivanog odgovora koji je

[69] Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986., str. 134-144.

paradoksalan i duhovito domišljat. U računskim zagonetkama zagonetljaji su često dulji, a odgonetljaji se iskazuju samo brojem. Postoje i one u kojima su odgonetljaji složeniji te ih je nužno opisno objasniti.[70]

Zagonetkama i pitalicama najčešće se kratilo vrijeme. Uvečer, zimi, kraj stagoga ognjišta, sjedilo bi se u krug, pekli bi se kesteni ili rakija, spremala se zimnica. Za razbibrigu, mladi su često smišljali raznorazne dosjetke kako bi se zabavili. Neke od njih su ostale u sjećanju kazivači Ivanu Periću:

Gleda, a ne može govorit.
(slika)

Grbavo prase po polju pase.
(srp)

Kroz kroz izlazi, a nema ni ruku ni nogu.
(dim)

Puno sito lješnjaka i među njima jedan oraj.
(zvijezde i mjesec)

Na pašu iđe sita, a kući gladna.
(pastireva torba)

Četri brata puten trču, jedan drugoga ne mogu sustić.
(kotači)

Dva lončića, četri poklopčića.
(kapci)

Ore ko orač, crna ko kovač, a nije ni orač ni kovač.
(krtica)

[70] Isto.

Bez kože uđe, s kožon izađe.
(kruh)

Kući iđe, a u goru gleda.
(puška)

Dvi čavke u gori stoje, sve vide, sebe ne vide.
(oči)

Vodon iđe, ne bućka, travon iđe, ne šuška.
(sjena)

14. Rječnik

A

ađutant – pomoćnik, pobočnik

alajčauš – zapovjednik čete alkara

arambaša – vođa čete alkarskih momaka

aškovat – izlaziti zajedno

B

babine – darivanje žene nakon poroda

baba – baka

baja – kukac

balinčad – djeca u povorci maškara

berekin – nestašan momak

beškica – kolijevka

bičve – čarape

blagosov – blagoslov

bronzin – hrana spremana na vatri

bukara – drvena posuda za piće

C

cilo – cijelo

cukar – šećer

cviće – cvijeće

Cvitnica – Cvijetnica

Č

čarati – šarati

čoja – fino sukno, služi za izradu alkarske odore

Ć

ćaća – otac

D

dernek - proslava

dica – djeca

did – djed

digdi – negdje

digod – ponekad

dikad – ponekad

dite – dijete

ditić – malo dijete

diver – djever

divojka – djevojka

divica – djevica

doklen – dok

doli – dolje

dota – miraz

dotarica – djevojka bez braće

F

familija – obitelj

feštat – slaviti

G

garav – tamnoput

godišće – godina

gostijona – gostiona

gra – grah

grij – grijeh

guda – ženska svinja

gušt – užitak

I

iđe – ide

igruša – igra

iljadu – tisuću

inako – ionako

ištemo – tražimo

izist – pojesti

iznit – iznijeti

J

jalova – neplodna

janput – jedanput

ječim – ječam

jengije – mlade cure u povorci svatova

jist – jesti

jon – joj

jopet – opet

K

ka – kao

kadno – kada

kajin – posuda za pranje robe

kaki – kakvi

kalpak – visoka kapa valjkasta oblika

kaška – žlica

kašnje – kasnije

kazat – reći, ispričati

ki – kao

kititi – uređivati

klašnje – pokrivač

kolko – koliko

kolkoš – puno, mnogo

koltuša – posuda u kojoj se pekla mast

komaštra – lanac nad ognjištem

konaba – konoba

kontati – razmišljati

kruv – kruh

kudilja – vlakna za konop

kunpir – krompir

kuvat – kuhat

kuverta – pleteni pokrivač

L

laza – ulazna kapija

lemuzina – milostinja

levandin – umivaonik

ličit – sličiti

lipo – lijepo

lito – ljeto

lopar – drvena lopata

M

maćano – prljavo, obilježeno

mačkare – maškare

mačkula – mali top

makinja – stroj

manistra – tjestenina

manit – lud

mašit se – uzeti, probati

mašina – perilica rublja

maštilo – posuda za pranje odjeće ili za pravljenje vina

mater – majka

mećaja – drvena mješalica za stap

mećati – stavljati

minjati – mijenjati

miriti – mjeriti

misto – mjesto

mišač – miješač

N

najprišnije – najbitnije

nakana – namjera

nako – onako

nan – nam

nanovo – ponovo

naoposon – naopako

naranit – nahraniti

naresti – narasti

našalat – našalit

navišćat – nagovijestiti

nedilja – nedjelja

nega – nego

nekolko – nekoliko

nemereš – ne možeš

nesti – nositi

nevista – nevjesta

nevrime – nevrijeme

noćivati – noćiti

noseća – trudna

O

obid – objed

oće – hoće

odaprat – prati

oraj – orah

osvaklen – od svukuda

P

palke – tribine

pirmič – riža

pisme – pjesme

pivat – pjevati

pješce – pješice

pobić – pobjeći

pojist – pojesti

pojta – štala

pokvasi – natopiti

pomrli – umrli

ponoćka – polnoćka

popara – vrsta jela

poslin – poslije

poslje – poslije

posvećanice – kolač za Uskrs

povist – povijest

prao – zaista

prasad – svinje

pridati – predati

prikrstit – prekrstiti

priletit – preletjeti

prilipit – prilijepiti

pripetavanje – nadmetanje

priskok – preskok

prititi – prijetiti

pritvorilo – pretvorilo

prkljača – pomagalo u pranju rublja

prnbaka – prabaka

prnoći - prenoći

procvitati – procvjetati

prostrit – prostrijeti

prova – proba

provavat – probavati

prut – štap

punat – bod

R

rađa – posao

rana – hrana

rastovina – hrastovina

rič – riječ

S

salamura – slana voda

sćućurit se – skupiti se

sićat – sjećati se

sikirica – vrsta graha

silo – sijelo

sist – sjesti

sivat – sijevati

skalini – stepenice

smit – smjeti

smotan – nespretan

spiza – hrana

stra – strah

sukanci – tkan pokrivač

suproč – nasuprot

susid – susjed

suvo – suho

svića – svijeća

svit – svijet

svitovati – savjetovati

svugdi – svugdje

Š

šta - što

šenica – pšenica

šnjimen – s njim

špag – konop

špancirat – šetati

šporet – štednjak

šudar – marama

šugoman – ručnik

šumpreš – željezna pegla

T

traveša – pregača

trista – tristo

triščica – trijeska

U

ujitra – ujutro

ureć – ukleti

utaknuti – postaviti

uvik – uvijek

užina – ručak

V

vako – ovako

varenika – kuhano mlijeko

varoš – grad

vas – sav

vela – vrsta

velka – velika

vešta – haljina

vinčanje – vjenčanje

vira – vjera

virovat – vjerovati

vrime – vrijeme

Z

zaminit – zamijeniti

zapivat – zapjevati

zavit – zavjet

zdilica – zdjelica

zemane – vrijeme

zera – malo

zobnica – torba.

15. Zaključak

Rezultat provedenog istraživanja kroz terenski rad upućuje na to da je naša tradicija nepresušno vrelo koje izvire kroz priče ljudi koji su to isto vrelo čuvali stoljećima, naraštajima i generacijama. Sa sjajem u očima, pričajući i prisjećajući se, kako i sami kažu, najljepših dana svoga življenja, oživljavaju duh nekih ljepših vremena. U vremenima koja su više cijenila rad, trud i međuljudske odnose, u središtu svakodnevnice bila je i duhovnost.

Duhovnost je ono što je održalo ne samo tradiciju, već i ovaj narod kroz stoljeća muka, ratova i siromaštva. U radu su izloženi oni običaji koji se uglavnom povezuju sa kršćanskom tradicijom. Kao rezultat te tradicije danas smo svjedoci kulta štovanja Gospe Sinjske i Sinjske Alke. Višestoljetna hodočašća, post, molitve nikada nisu bila uzaludna. Ona nam svjedoče o iznimnoj vjeri i ufanju naroda Cetinskog kraja u čudotvorstva Gospe koja ih uvijek prati i štiti. U njezinu čast, ponosno mnoštvo, svake godine s nestrpljenjem očekuje Alku koja je potvrdila svoj status važnosti u nematerijalnoj kulturnoj baštini ušavši pod zaštitu UNESCO-a.

Potreba za zaštitom i pohranom nematerijalne kulturne baštine nije samo puki hir, već ozbiljan posao koji se radi na odgovornost svih, pogotovo onih koji su u kontaktu sa usmenom riječju. Ona je svijeća koja brzo dogorijeva ako ju se pravovremeno ne zaštiti i pohrani. Poneki običaji danas su - zbog smrti neispitanih kazivača kao i zbog nedovoljnog rada na terenu - nažalost, ostali samo pepeo starih ognjišta. Zbog toga ovakvi radovi, po mom skromnom mišljenju, imaju neosporivo veliku vrijednost. U kazivanjima o raznim običajima sadržana je mudrost i duh koji se opiru zaboravu prošlih vremena. Zvuk rere, ojkalice i gange još je uvijek prisutan na ponekim svadbama, seoskim slavljima, čak i na festivalima.

Poštujući druge, a štiteći svoje, ponekad grubi i teški, a u suštini prostodušni i ponizni, naši pretci ostavljaju svojevrstan pečat i putokaz na našim životima, ali istovremeno i veliku odgovornost svim sadašnjim i budućim generacijama, kako upravo njihova nikada ne bi pala u zaborav.

Izvori

Vlastiti zapisi

Popis kazivača:

Ana Medvid (djevojačko Majić) rođena 6. 1. 1951. u Potravlju

Ivan Perić, rođen 20. 2. 1930. u Turjacima

Mara Perić (djevojačko Perić) rođena 14. 3. 1929. u Turjacima

Nediljka Perić (djevojačko Klarić) rođena 17. 10. 1953. u Čaporicama

Literatura

1. Borković, Velimir, *Cetina – između Svilaje i Kamešnice*. Ogranak Matice Hrvatske u Sinju i Pokret prijatelja prirode „Lijepa Naša“ – Ogranak Sinj: Sinj, 1995.
2. Bošković, Ivan, *Markovićev Sinj i njegovo slavlje kao odrednica identiteta sinjskoga/cetinskoga kraja,* Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No 11/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015.
3. Botica, Stipe, *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
4. Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.
5. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske,* Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Zadar, 2017., 153-177.
6. Dragić, Marko, *Hrvatski panspermijski običaji, ophodi, obredi i divinacije u europskom kontekstu,* Croatica et Slavica Iadertina, 11 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2016, 149-179.
7. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi,* Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No, 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 399-435.
8. Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split 2015., str. 155-183.
9. Dragić, Marko, *Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka,* Ethnologica Dalmatica, Vol. 21, No. 1, Split, 2014., str. 103.-123.
10. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata,* Croatica et Slavica Iadertina, 8/1, Zadar, 2013., str. 155-188.

11. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 229-264.
12. Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu,* Titius, br. 3., Split, 2010., str. 111-161.
13. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi,* Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 67-91.
14. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti,* Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
15. Dragić, Marko, *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja,* Godišnjak Titius, god. 1. br. 1. Split 2008., str. 167-205.
16. Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi,* Croatica et Slavica Iadertina br. 3, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2008., str. 369-390.
17. Jurić, Šime, *Dokumenti i književna građa o Sinjskoj Alki,* Viteško alkarsko društvo Sinj, Logos, Split, 1988.
18. Jurić, Šime, *Sinjska alka – informativni vodič po Cetinskoj krajini*, Odbor za proslavu 250. godišnjice Sinjske Alke, Zagreb, 1965.
19. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
20. Odža Ivana, *Žena u usmenoj književnosti i tradicijskoj kulturi Dalmatinske zagore od Fortisa do današnjih dana,* doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2016.
21. Rihtman-Auguštin, Dunja, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995.
22. *Rkp*. FF Split, (Rukopisne zbirke Katedre za Hrvatsku usmenu književnost i Hrvatsku tradicijsku kulturu u europskom kontekstu Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu)
23. Tomašević, fra Luka *Između zemlje i neba, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)* Knjižnica «Gospa Sinjska» knjiga br. 6, Sinj 2000.

Mrežne stranice

1. https://hr.wikipedia.org/wiki/Cetinska_krajina, pristupljeno 3.9.2017 .
2. http://free-st.htnet.hr/Sinj/povijestsinja.html, pristupljeno 4.9.2017.
3. http://www.visitsinj.com/hr/povijest/20/povijest, pristupljeno 4.9.2017.

4. https://bib.irb.hr/datoteka/271424.Botica-Caric_Brnaka_Strana_1_2005_2-9.pdf, pristupljeno 2.9.2017.
5. http://www.visitsinj.com/hr/Etno/7/narodni-obicaji, pristupljeno 2.9.2017.
6. http://www.visitsinj.com/hr/Etno/11/sinjska-rera, pristupljeno 5.9.2017.

Sažetak

TRADICIJSKA DUHOVNOST U CETINSKOJ KRAJINI

U samom naslovu sadržana je i tema ovoga rada, a to je duhovnost u tradiciji Cetinske krajine. Kazivači koji su sudjelovali u terenskom istraživanju ispričali su dio svoje prošlosti koja se oslanja na običaje koji su stvoreni na temelju proslave blagdana Božića, Uskrsa, Sv. Ivana Krstitelja, Sv. Ante, Velike Gospe. Poseban naglasak stavljen je i na običaje iz svakodnevnog života; ženidbe, trudnoće, dojenja, rođenja, krštenja, pripremanja hrane te obavljanja poslova. Sve je to zaokruženo usmenom lirikom, anegdotama i zagonetkama. Materijal iz istraživačkog dijela rada izvorno je zapisan i kao takav se navodi u radu. Taj materijal svjedoči o veličini i važnosti tradicije te o potrebi njenog očuvanja jer se svaki dan susrećemo s činjenicom da su se neki detalji, informacije i priče zauvijek i nepovratno izgubile nestajanjem starih kazivača. Ipak, ovim se radom uspio sačuvati dio te tradicije koja je još uvijek duboko ukorijenjena u sjećanjima i duhu starijih stanovnika Cetinske krajine.

Ključne riječi: tradicija, duhovnost, Cetinska krajina, običaji, usmena književnost

Summary

TRADITIONAL SPIRITUALITY IN CETINSKA KRAJINA

The title itself contains the subject of this thesis, and that is spirituality in the tradition of Cetinska krajina. Informants who participated in field research have told a part of their past that relies on customs which were created on the basis of Christmas celebrations, Easter, Saint John the Baptist, St. Anthony, the Assumption. Special emphasis has also been placed on customs that are connected with everyday life; wedding, pregnancy, nursing, birth, baptism, food preparation and work. All of this makes a whole together with oral lyric, anecdotes and riddles. The material from the research part of the thesis is originally written and as such is stated in the paper. That material testifies about the size and importance of the tradition and the need to preserve it because we encounter every day with the fact that some details, information and stories are forever and irreversibly lost with the disappearance of old tellers. However, this thesis has managed to preserve a part of this tradition that is still deeply rooted in the memory and spirit of the elderly residents of Cetinska krajina.

Key words: tradition, spirituality, Cetinska krajina, customs, oral literature